

NEJSTARŠÍ MĚŠŤANSKÁ KAMENNÁ ARCHITEKTURA V BRNĚ

DAVID MERTA

Více než dvě desetiletí probíhá v prostoru historického jádra Brna intenzivní záchranný archeologický výzkum. Počet akcí provedených v tomto období se dnes blíží dvěma stům, čímž se Brno stalo jedním z archeologicky nejprozkoumanějších měst v ČR. Na výzkumech ve městě se v různé míře podílelo několik organizací (ARÚ AVČR v Brně, MuMB, MZM, ÚAPP Brno). V roce 1997 se k nim přidalo i nově vzniklé brněnské pracoviště občanského sdružení Archaia, které se na výzkum historického jádra Brna zaměřilo systematicky. Nosným úkolem pracoviště je snaha postihnout proces přeměny rané přemyslovské aglomerace ve vrcholně středověké město. Tento dlouhodobý záměr vede ke snaze podchytit co možná největší množství zemních prací všeho druhu se záměrem získat a dokumentovat maximum archeologických situací, které by bez tohoto úsilí byly nevratně zničeny.

Záchranné archeologické výzkumy, které jsou v Brně realizovány, lze v zásadě rozdělit do tří skupin:¹⁾

1. Plošné archeologické výzkumy, které jsou prováděny v rámci přestaveb a rekonstrukcí stojících domů a při výstavbě nových.
2. Projekt „Sanace podzemí“ probíhá v rámci MPR Brno od 80. let.²⁾ Jeho úkolem je vyhledávat, případně vyklízet a zajišťovat neznámé podzemní prostory. Průzkum postupuje systematicky po jednotlivých domovních blocích.
3. Výkopy inženýrských sítí (drobnými výkopy počínaje, výstavbou kolektorů konče), rekonstrukce vozovek apod.³⁾

1) K metodice záchranných archeologických výzkumů podrobněji v příspěvku D. Merta – M. Peška – R. Procházka – J. Sadílek, Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 1999, Přehled výzkumů 41 (1999), Brno 2000, s. 40 – 44.

2) Jedná se o sondy 1,5 × 2,0 m dosahující hloubky až 8,0 m, cíleně pokládán na základě starší mapové a plánové dokumentace tak, aby postihly pokud možno všechny předpokládané podzemní prostory pod dnes již neexistující zástavbou. V rámci jednoho domovního bloku bývá obvykle položeno 15 – 30 těchto průzkumných sond. Sondy jsou situovány v suterénech domů, dvorcích a ve vozovkách přilehlých ulic. Od zahájení projektu, na počátku 80. let, se dokumentace archeologických situací prováděla jen velmi sporadicky. Od roku 1996 jsou sledovány všechny hloubené sondy, zaznamenávána jsou i negativní zjištění. Výzkum v sondách přináší jedinečnou možnost systematicky dokumentovat archeologické situace v místech, která by bylo v současnosti těžké, ne-li nemožné v historickém jádru města zkoumat. Tento projekt byl vyvolán potřebou sanace nezajištěných podzemních prostor v důsledku tragické události v roce 1976 na ulici Pekařské. Prováděním dokumentace a vyhodnocením výsledků projektu sanace podzemí bylo pověřeno SURPMO Brno. Výstupem byly svazky obsahující zpracování jednotlivých domů po domovních blocích: L. Hanák, Brno, historické jádro, stavební vývoj, díl 1 až 5, 1979 – 1991. V současnosti průzkum zajišťuje Magistrát města Brna, odbor technických sítí, výsledky jsou publikovány ve stručnější podobě: D. Černoušková – A. Svoboda, Brno, historická mapa podzemí, 1999. K problematice brněnského podzemí: A. Svoboda, Brno, Brněnské podzemí, Brno 2001.

3) Archeologické výzkumy, prováděné v rámci těchto stavebních akcí vý-

Od druhé poloviny 90. let lze hovořit o systematickém archeologickém výzkumu MPR Brno, který přinesl mnoho nových obecných poznatků.⁴⁾

V rozmezí let 1988 – 2001 bylo v rámci záchranných archeologických výzkumů identifikováno 26 reliktů kamenných staveb. Další čtyři byly rozpoznány již při dříve prováděných stavebně historických průzkumech. Všechny stavby byly rámcově datovány do poslední třetiny 13. století a spojují je následující společné znaky:

- nejstarší kamenný objekt na parcele,
- jednoduchý obdélný, ojediněle čtvercový půdorys,
- umístění při hranici parcely,
- plochostropé řešení suterénu,
- použití maloformátových cihel o rozměru 22 × 11 × 5 cm⁵⁾ k vyzdění architektonických detailů.

Středověkou architekturou se v Brně obecně zabývalo po druhé světové válce několik autorů. Jako první se systematicky zabývala historickou zástavbou města Brna Hállová – Jahodová ve své knize vydané roku 1947.⁶⁾ Na sklonku 50. a počátku 60. let 20. století proběhla rekonstrukce domovního bloku, obsahujícího komplex budov Staré radnice. Stavební činnosti předcházela umělecko historický výzkum objektu, jehož výsledky byly publikovány.⁷⁾ Na počátku 70. let publikoval Vičar ve sborníku Monumentorum tutela obsáhlý článek věnovaný středověké měšťanské architektuře 14. století.⁸⁾ V 80. letech začal výše jmenovaný projekt sanace brněnského podzemí, na něj navazovala pasportizací fondů pro 2. asanační územní plán historického jádra.⁹⁾ K významným stavbám se pak vrátil Samek ve svém

znamně doplňují poznatky zjištěné při výše popsanych stavebních a sanačních aktivitách. V současnosti se jedná řádově o několik stovek dokumentovaných archeologických situací.

4) Z řady dílčích témat lze vyzdvihnout zejména mapování reliéfu terénu osídleného prostoru, proměnu struktury parcelní zástavby s důrazem na vývoj a vztah zděné a dřevohlíněné architektury. V případě Velkého špalíčku, lze hovořit o poznání vývoje stavební struktury celého domovního bloku. Výzkumy z let 1997 až 2001 prokázaly, že pozůstatky dřevohlíněné zástavby jsou zachovány na každé komplexně zkoumané městské parcele a většinou i v částečně rekonstruovatelném půdoryse. Podobně i dokumentace historické zástavby prováděná v rámci těchto výzkumů ukázala, že nejstarší zděná zástavba je dodnes zachována ve většině staveb, které neprošly zásadní rekonstrukcí nebo přestavbou po roce 1850.

5) Rozměr cihel se pohybuje v rozmezí 22 až 25 × 11 až 13 × 4 až 5 cm, v textu zmíněný formát však převažuje.

6) C. Hállová – Jahodová, Stavební a umělecký vývoj Brna, Brno 1947.

7) B. Samek, Brněnská radnice. In: Brno v minulosti a dnes 5, Brno 1963, s. 176 – 179.

8) O. Vičar, Jak vypadaly měšťanské domy v Brně v polovici 14. století, In: Monumentorum tutela 7, 1971, s. 57 – 80.

9) D. Libal – L. Koběřská, Stavebně – historický průzkum objektů umělecko – památkového významu, SURPMO Brno 1986.

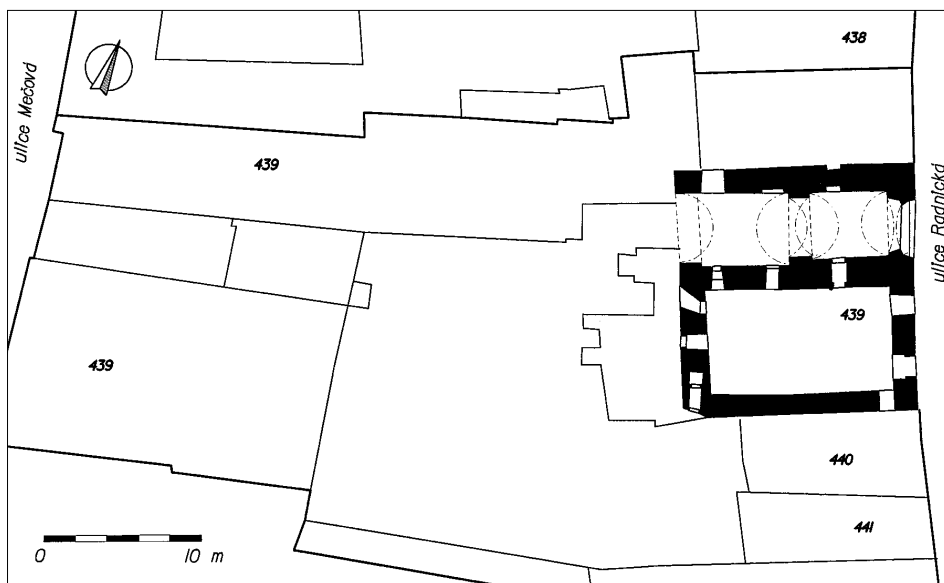
obsáhlém díle, jehož první díl vyšel v roce 1994.¹⁰⁾ K jednotlivým významným městským objektům pak byly od počátku 70. let zpracovány více či méně podrobné stavebně historické průzkumy, které nebyly publikovány.

V literatuře byly doposud zmiňovány stavby tohoto horizontu v případě domů Radnická č. 8 (Stará radnice), na Zelném trhu č. 7, ve Starobrněnské č. 2 až 4 a v domě na Náměstí Svobody č. 7. Domy na Starobrněnské a Zelném trhu je uvedl Samek pod názvem věžový dům.¹¹⁾ Tento termín, jak se později ukázalo, ne zcela vystihl jejich charakter. Přiklonili jsme se proto k obecnějšímu názvu kamenné jádro domu.

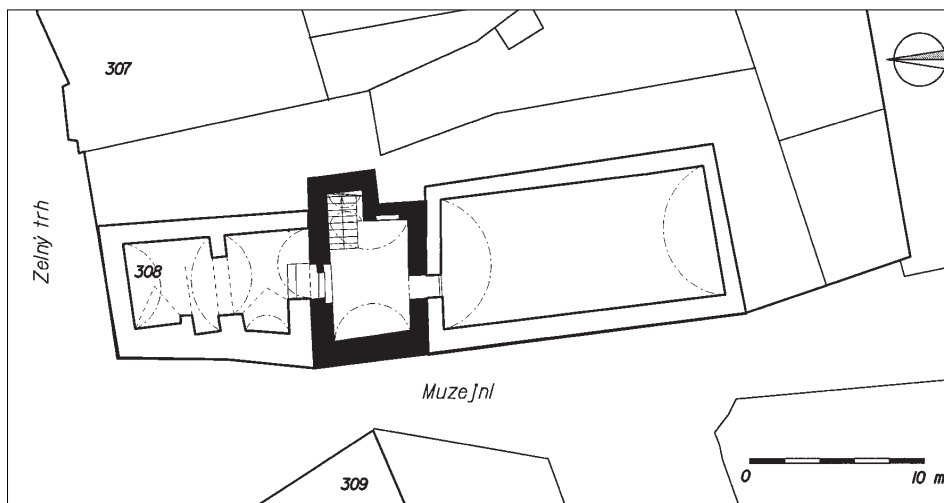
Předložený soupis se zaměřil na stručný popis staveb známých k roku 2001, aby se tak pokusil postihnout současný stav poznání nejstarší kamenné městské architektury v Brně.¹²⁾ Pro ucelený obraz jsou zde zařazeny i domy v tisku již prezentované. Převážná část kamenných jader byla identifikována archeologickými metodami. U dosud stojících staveb jsou hloubkovému stavebně historickému průzkumu přístupné pouze neopravované, v původní podobě ponechané suterénní prostory. Z těchto důvodů jsou popsány jen tyto. Tam, kde bylo možno využít výsledků starších stavebně historických průzkumů, jsou popisy částečně doplněny o informace týkající se nadzemních konstrukcí.

POPIS JEDNOTLIVÝCH STAVEB

Radnická č. 8, Stará radnice, parcela č. 439: Jádru nejstaršího domu představuje jednoprostorová stavba o dvou okenních osách. Má obdélný půdorys o vnitřních rozměrech 11,5 × 6,7 m. Na severní straně k domu přiléhá hranolová věž, k její západní zdi přiléhal další věžovitý útvar. Zástavba snad vykazovala dvorcové uspořádání. Vstup byl z Radnické ulice, věž nebyla průchozí. Jádru budovy není podsklepené.¹³⁾ Stavba se vymyká svým půdorysným roz-

Obr. 1: Brno – město, Radnická č. 6, půdorys kamenného jádra v úrovni přízemí, vyznačeno černě, umístění v současné parcelaci (podle B. Samky). Všechny plány autor, 2001.

Obr. 2: Brno – město, Zelný trh č. 7, parcela č. 439, černě půdorys kamenného jádra v úrovni suterénu, umístění v parcelaci.

vržením i vzhledem všem dosud známým objektům. Nejvýraznější je ta skutečnost, že žádná část stavby není podsklepena, jak tomu je u všech ostatních zkoumaných kamenných jader. Otázkou zůstává, zda stavba, tak jak je prezentována, byla vystavěna v jediné fázi, nebo se jedná o několik stavebních horizontů následujících v nepříliš vzdálené časové návaznosti. Dnes je objekt Staré radnice stavebně historicky datován do 40. let 13. století. Archeologicky stavba doposud zkoumána nebyla. Lze předpokládat, že při podrobném hloubkovém SHP mohou být informace o stavbě významně doplněny.

Zelný trh č. 7, parcela č. 308. Kamenné jádro je součástí jižní fronty ve vzdálenosti 12,9 m od hranice náměstí. Suterén i patro má obdélný jednoprostorový interiéru o rozměrech 4,5 × 5,5 m. Stavba byla nejméně dvoupatrová. Rozpoznaná vstupní šije do suterénu směřovala ze dvo-

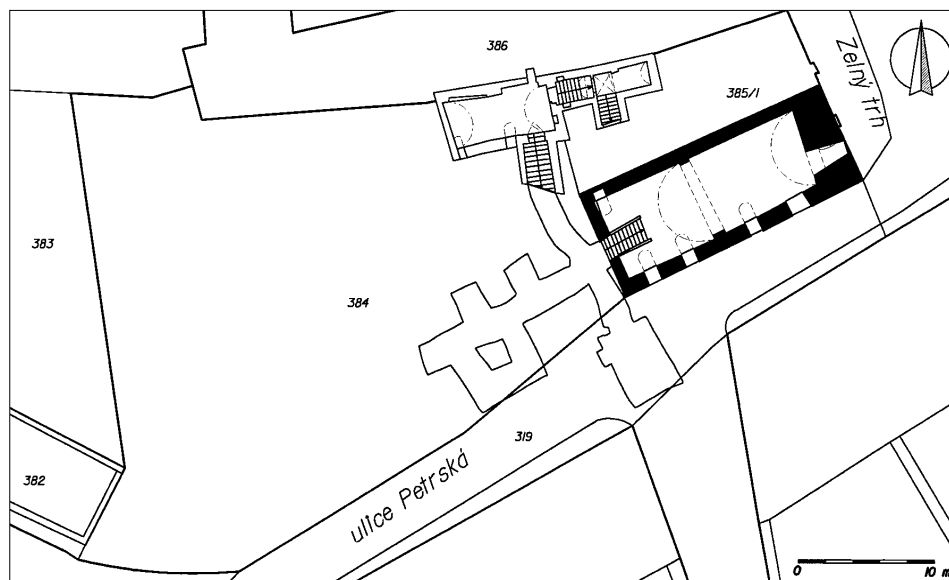
10) B. Samek, Umělecké památky Moravy a Slezska, 1. svazek, Praha 1994.

11) B. Samek, Věžové domy v Brně, Brno v minulosti a dnes 1993, 104 n.

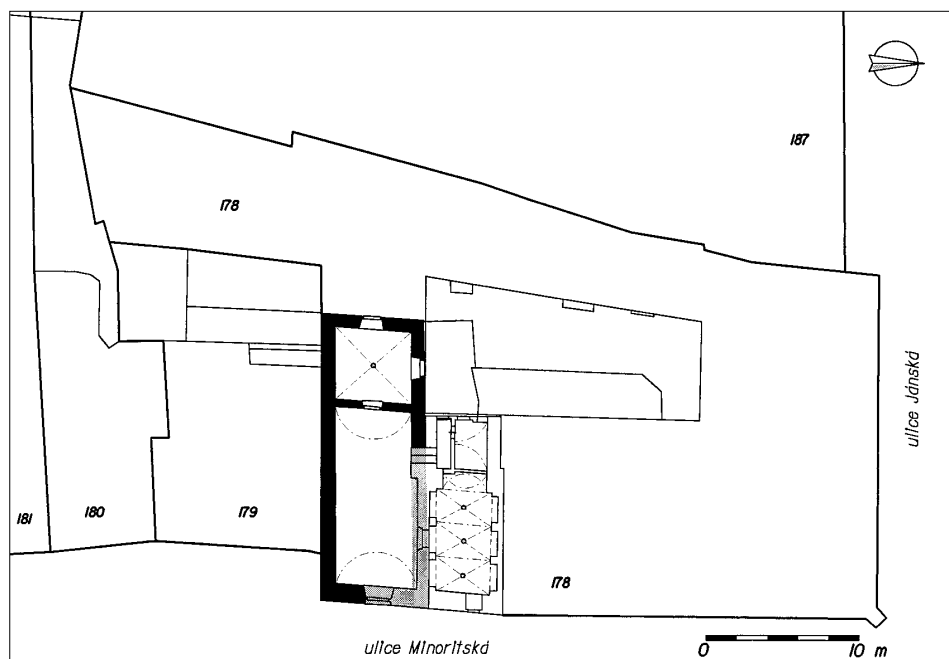
12) Článek byl původně zamýšlen pro nerealizovaný sborník Archaia, který měl být vydán v roce 2000.

13) B. Samek, Brněnská radnice..., cit. v pozn. 7, s. 176 – 179, popis je převzat z textu. Ke Staré radnici dále: B. Samek, Umělecké památky Moravy a Slezska..., cit. v pozn. 10, s. 142 – 145, C. Hálková – Jahodová, Brno. Stavební a umělecký vývoj města. Brno 1947, s. 44, J. Kuthan,

Česká architektura v době posledních Přemyslovců, 1994, s. 68, K. Benešová – P. Chotěbor – T. Durdík – M. Plaček – D. Prix – V. Razím, Architektura gotická, Katalog výstavy: 10 století architektury, Praha, 2001, s. 132.

Obr. 3: Brno – město, Zelný trh č. 9, parcela č. 385/1, půdorys kamenného jádra v úrovni suterénu, umístění v parcele.

Obr. 4: Brno – město, Minoritská č. 2, parcela č. 178, půdorys kamenného jádra v úrovni přízemí, černě dochované zdivo, šedě doplněný předpokládaný půdorys, umístění v parcele.

ra. Sklep byl pravděpodobně plochostropý, vložená cihlová valená klenba je novověkého stáří. Vnitřní vertikální komunikace je dnes neznatelná. Přestavby v mladších obdobích neumožňují jednoznačnou identifikaci domu. Kromě masivních kamenných ostění portálků s lomeným záklenkem v interiéru se dochovalo v 1. patře bočního průčelí pozdně románské okno z 2. čtvrtiny 13. století. Okno se nachází nad nepodsklepenou částí domu, lze však uvažovat o jeho umístění v prvotní poloze.¹⁴⁾ Je velmi pravděpodobné, že z původního kamenného jádra je ve hmotě domu dochován větší relikv než jen popsání prostory. Bez hloubkového stavebně historického nebo archeologického prů-

zkumu v nejbližším okolí, respektive v budově samotné nelze činit jednoznačné závěry.

Zelý trh č. 9, dům pánů z Fanalu, parcela č. 382/1: Při ulici Petřské se nachází rozsáhlá sklepní prostora o obdélném půdoryse délky stran $15,5 \times 6$ m. Obvodové zdivo je vystavěno z bloků slepence Old Red, spojených oranžovou maltou. V jihovýchodním koutě vybíhá do náměstí vstupní šíje, která se zdá být v prvotní poloze. Přibližně v polovině je sklep předělen pasem vyzděným z vysokých cihel nesoucím příčku v nadzemních podlažích. V jižní zdi, do ulice Petřské jsou prolomena tři světlíková okna. Není zcela jasné, zda respektují původní rozvržení nebo pocházejí až z období pozdní gotiky, kdy byla místnost zaklenuta půlkruhovou cihlovou valenou klenbou. Sklep byl poměrně citlivě rekonstruován, dnes slouží jako divadelní sál. V nadzemních partiích je stavba zcela jistě alespoň torzovitě zachována dodnes.¹⁵⁾

Minoritská č. 2, dům U tří knížat, parcela č. 178: Současná dispozice parcely dokládá dvě později sjednocené parcely. Rozpoznané kamenné jádro se nachází při hranici parcely s Minoritskou č. 4. Dochoval se celý rozvrh přízemí i sklepů. V přízemí je při ulici kratší stěnou situována valená zaklenutá místnost obdélného půdorysu $12,8 \times 5,0$ m, na ni navazuje přibližně čtvercová prostora

o rozměrech $4,5 \times 5,0$ m zaklenutá polem křížové žebrové klenby.¹⁶⁾ Obě prostory jsou v celém půdoryse podsklepeny. Sklep pod východní místností je rozdělen příčkou na dvě nestejně velké části. Větší při uliční čáře o rozměrech $7,0 \times 4,2$ m a menší $2,0 \times 4,2$ m. Pod západní, čtvercovou místností se rozkládá sklepní prostora $5,0 \times 4,5$ m. Sklepy jsou zaklenuty cihlovou valenou klenbou.

Pravděpodobně se jedná o několik stavebních fází průběhu druhé poloviny 13. století,¹⁷⁾ které bez podrobného

14) K Zelému trhu č. 7 více: B. Samek, Věžové domy v Brně..., cit. v pozn. 11, s. 104 – 108, B. Samek: Umělecké památky Moravy a Slezska..., cit. v pozn. 10, s. 145, J. Kuthan, Česká architektura v době..., cit. v pozn. 13, s. 70.

15) L. Hanák, Brno, historické jádro, stavebně historický průzkum, blok 16, SÚRPMO 1985. K archeologickým situacím blíže: R. Procházka, Zrod středověkého města na příkladu Brna, Mediaevalia Archeologica 2, 2000, s. 87 – 88.

16) B. Samek, Umělecké památky Moravy a Slezska..., cit. v pozn. 10, s. 145.

17) Odstup nejméně dvou stavebních fází je patrný z profilace žebířů, zatímco v západní síni se jedná o žebra klínová, v severní místnosti jsou

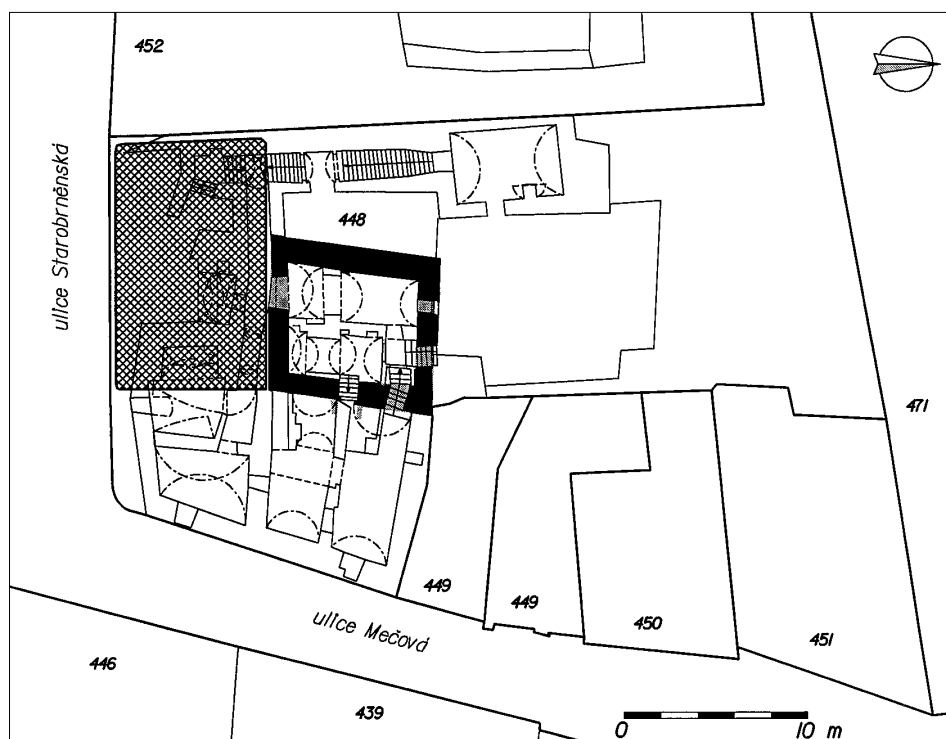
SHP nelze zodpovědně vyhodnotit. I tak je ale zřejmé, že v přízemí i patře se doposud nachází podstatná část raně gotického domu.

Starobrněnská č. 2-4, parcela č. 448: Dům zaujímá místo ve střední části parcely, vzdálené 9,8 m od uliční čáry Starobrněnské a 10,2 m od ulice Mečové. Na základě půdorysného členění okolních sklepů je třeba uvažovat o orientaci do ulice Mečové. Tento stav podporuje i nález kamenné zdi, vystavěné z metabazitů a slepenců Old Red na oranžovou maltu (tedy stejnou technologií jakou bylo vystavěno samotné jádro domu) pod jižní zdí domu Mečová č. 8. Zdivo je prodloužením severního průčelí kamenného jádra Starobrněnské č. 2 - 4.

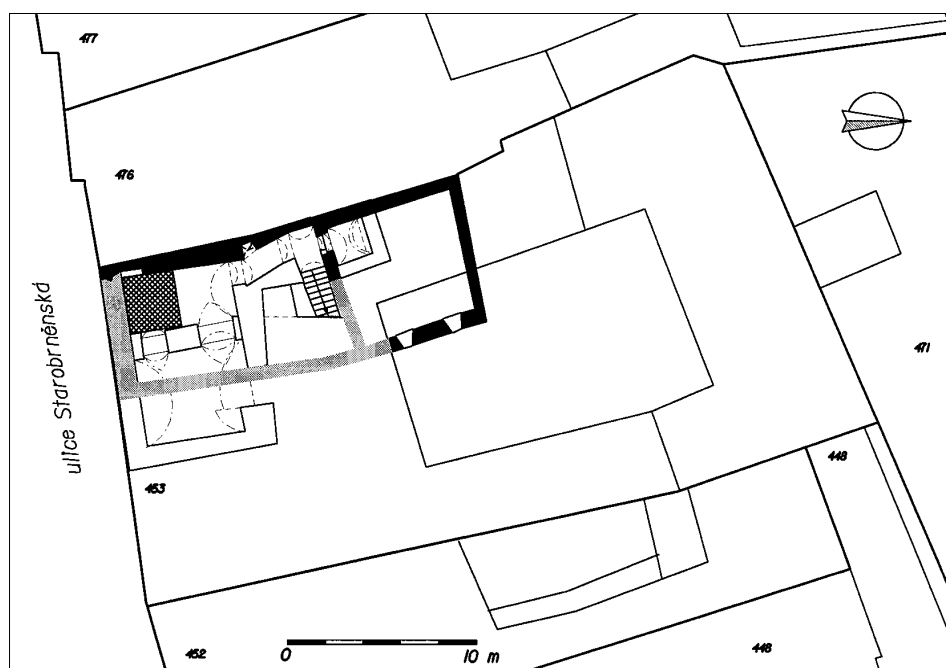
Původní suterén, zahlobbený do podloží přibližně 2,8 m, představuje nepravidelně obdélná prostora o vnitřních rozměrech 5,5 × 7,0 m. Vystavěna byla z lomového zdiva (metabazity), dosahovala mocnosti asi 1,1 m. Původní obdélný vstup byl situován přibližně uprostřed východní zdi, směrem do ulice Mečové. Ostění vstupu bylo zalicováno v lomovém zdivu a částečně vyzděno z maloformátových cihel. V severní zdi byla proložena dvě okénka se strmými bankály. Suterén byl plochosťopý, osová vzdálenost trámů činila 0,6 m. Trámové kapsy se nacházely ve výšce vrcholu mladšího zaklenutí z 15. století. Místnost dosahovala výšky kolem 3,0 m. Nad ní nacházející se patro bylo zaklenuto jedním polem vysoké křížové klenby vyzděné z maloformátových cihel. Z rekonstruované výšky klenby dosahovalo světlosti kolem 4,5 m. Síla zdiva je dovoluje reálně uvažovat o dalším patře.

Ze stavební keramiky, o které lze uvažovat, že souvisí s výstavbou domu, byly mimo maloformátové cihly v rámci archeologického výzkumu nalezeny zlomky čtvercových, zeleně glazovaných dlaždic o délce strany 16 cm, vysoké 3,5 cm. Při západní zdi domu byl identifikován relikt do sprašového podloží vhloubeného sklepa, který zanikl v důsledku výstavby kamenného jádra. Sklep náležel k suteré-

požitá žebra hruškového profilu. Stavba by se i půdorysem vymykala půdorysné dispozici doposud identifikovaných domů tohoto horizontu.

Obr. 5: Brno – město, Starobrněnská č. 2 - 4, parcela č. 448, černě půdorys kamenného jádra v úrovni suterénu, křížkovane starší dřevohliněný suterén, umístění v parcelě.

Obr. 6: Brno – město, Starobrněnská č. 8, parcela č. 453, půdorys kamenného jádra v úrovni suterénu, černě dochované zdivo, šedě doplněný předpokládaný půdorys, křížkovane zachycená plocha podlah z druhé poloviny 13. století, umístění v parcelě.

nu staršího, jižně položeného dřevohliněného domu. Z výplně pochází keramický materiál odpadního charakteru spolu se stavebním odpadem, který je datován do druhé poloviny 13. století.

K dataci výstavby kamenného jádra přispívá i stratigrafický vztah ke sklepu dřevohliněného domu. Nálezová situace nevylučuje možnost, že oba suterény po určitý časový úsek koexistovaly. Tuto okolnost podporuje vzájemné respektování půdorysů obou staveb a shodná výška podlah.

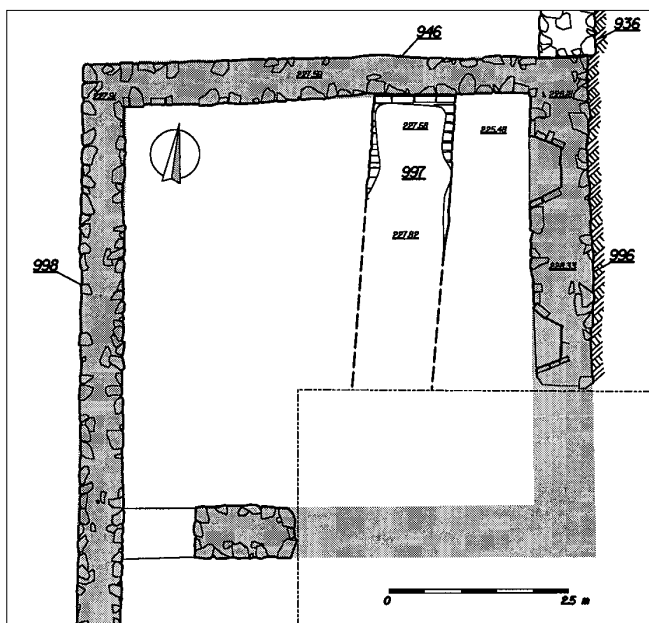
Nadzemní podlaží domu byla zničena v rámci tzv. „Rekonstrukce s dostavbou“, která se uskutečnila v letech 1997 - 1999. Z původního středověkého domu byly ponechány pouze některé sklepy, kamenné jádro je prezentováno v podlaže obchodního domu C + A. Tímto stavebním zásahem byla definitivně zlikvidována jedna z nejhodnotnějších staveb horizontu druhé poloviny 13. století v Brně.¹⁸⁾

Starobrněnská č. 8, parcela č. 453: Čelo dochované prostory sklepa kamenného jádra bylo situováno 10,4 m od uliční čáry při západní hranici parcely. Základy této části stavby o lichoběžníkovém půdorysu s rozměry stran $7,6 \times 8,1 \times 7,6 \times 7,0$ m byly překryty průjezdem a západním barokním křídlem dvorního traktu. Relikty zdi se dochovaly ve výšce 2,8 m, což zároveň odpovídá i zapuštění suterénu do podloží. Z jihozápadního rohu vybíhalo zdivo dosahující až k dnešní uliční čáře. Jeho základová spára byla ve stejné výšce jako u dochovaného sklepa. Rozměry domu o půdorysu obdélníka by tak dosahovaly $18,0 \times 8,1$ m. Celkovou podsklepenou část domu nelze jednoznačně identifikovat. Při snižování podlah sklepa v přední části domu byly při výšce zmíněné zdi zachyceny dvě vrstvy uhlého náslapu na sprašové podlaže. Původně byly přičítány staršímu dřevohliněnému suterénu,¹⁹⁾ ale po opětovném vyhodnocení všech informací se jeví jako pravděpodobnější, že se jednalo o podlahu přední části sklepa kamenného jádra.²⁰⁾ Z náslapu pocházejí ojedinělé fragmenty atypické keramiky, rámcově datované k přelomu 13. a 14. století. Západní a severní zdi dosahovaly mocnosti 0,5 až 0,6 m. Síla jižní zdi kolísala mezi 0,74 až 0,8 m. Stejně mocná byla i zeď východní, ve které se zachovaly dva strmé, z malofornátových cihel vyzděné bankály oken. Vstup do sklepa, široký 1,0 m, se nacházel v jihozápadním koutě, směřoval tedy do prostoru při ulici. Vstupní šíje z exteriéru nebyla rozpoznána. Celá stavba byla vystavěna z lámaných úlomků metabazitů s příměsí slepenců Old Red, spojovaných oranžovou maltou. K severovýchodnímu nároží byla v úrovni přízemí přizděna mělce založená kamenná zeď, prodlužující východní stranu kamenného jádra. Pokračovala severním směrem až k severní hranici parcely, vystavěna byla shodnou technikou jako kamenné jádro. Jednalo se pravděpodobně o parcelní zeď. Severní zeď jádra porušovala soujámí s výrobním

18) L. Hanák, Brno, historické jádro, stavebně historický průzkum, blok 18, 1983, s. 145 až 158, P. Borský, - D. Černoušková, Objekt Starobrněnská 2/4 - Mečová 10 v bloku tzv. Velkého špalíčku v Brně (stavebně historický průzkum), Brno 1997, D. Merta, Starobrněnská ul. č. 2, 4 - 6, 8, Přehled výzkumů 40 (1997 - 1998), Brno 1999, s. 306 - 309.

19) R. Procházka, Zrod středověkého města..., cit. v pozn. 15, s. 84

20) Archeologický výzkum parcely probíhal v roce 1997, kdy chyběl srovnávací materiál pro danou problematiku a autor za dané situace nepředpokládal, že podlaha může patřit kamenné stavbě, interpretoval ji jako podlahu staršího dřevohliněného sklepa.

Obr. 7: Brno - město, Starobrněnská č. 8, parcela č. 453, půdorys kamenného jádra v úrovni suterénu (šedě), č. 936 vrcholně středověká parcelní zeď, č. 997 základy novověkého dvorního traktu domu vystavěného po zániku sklepa.

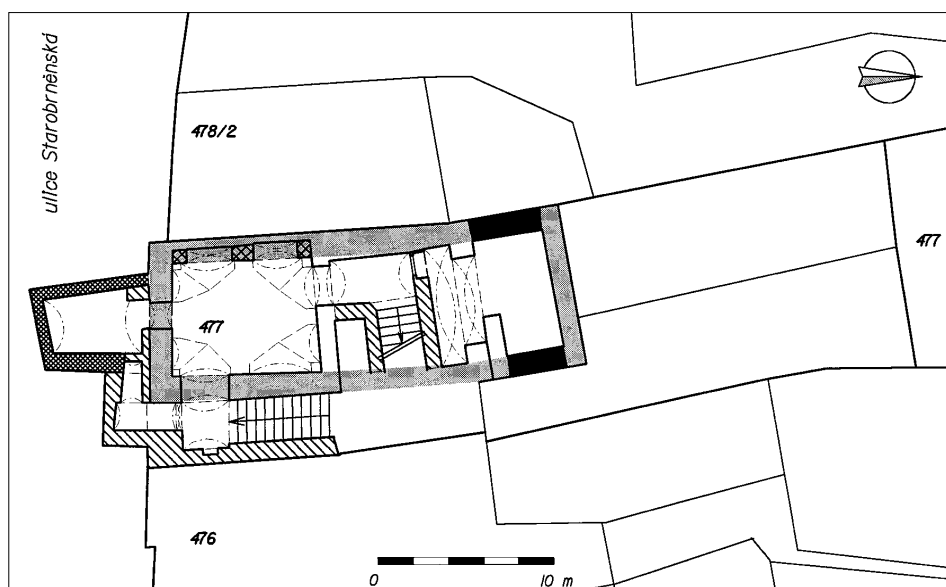
objektem a peci z poloviny 12. století.²¹⁾ Východně sklepa byl archeologickým výzkumem zachycen pruh půdního typu s kulturním souvrstvím z poloviny 13. století, do kterého bylo kamenné jádro zapuštěno.

Suterén domu je dnes pod podlahou novostavby Obchodního domu C+A.²²⁾

Starobrněnská č. 12, parcela č. 427: Z kamenného jádra se dochovaly fragmenty zdiva pod dvorní částí hlavního traktu. Jedná se o relikty západní a východní zdi,

21) R. Procházka - I. Loskotová, K topografii a interpretaci předlokačního osídlení brněnského historického jádra, *Archaeologia historica* 24, 2000, s. 177 - 178

22) D. Merta, Starobrněnská ul. č. 2, 4 - 6, 8 ..., cit. v pozn. 18, s. 306 až 309.

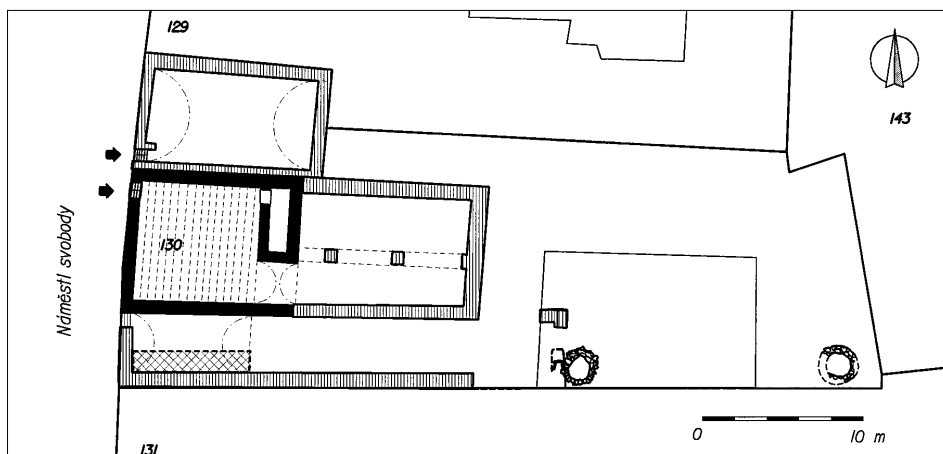

Obr. 8: Brno - město, Starobrněnská č. 12, parcela č. 427, půdorys kamenného jádra v úrovni suterénu, černě dochované vrcholně středověké zdivo, šedě doplněný předpokládaný půdorys, křížkovane mladší, pozdně středověký sklep, šrafovane barokní úpravy, umístění v parcele.

nacházející se ve vzdálenosti 12,1 m od uliční čáry při parcelní hranici se Starobrněnskou č. 14. Dosahovaly délky asi 2,1 m a dokládají pouze šířku suterénu, jeho světlost si lze pouze domýšlet. Síla zdiva nebyla zjištěna. Na základě půdorysného rozvržení stavby se lze domnívat, že suterén měl vnitřní rozměry nejméně 5,1 × 5,6 m s tím, že zdi kolmé k uliční čáře byly nepochybně delší. Rozsah podsklepení nelze v současnosti určit. Celková dispozice nadzemních podlaží pak byla obdélná, o vnitřních stranách 7,2 × 5,6 m. Sklepy kamenného jádra prošly přestavbou v pozdní gotice, renesanci a baroku. V 80. letech 20. století byly částečně opraveny a přespárovány, základovou spáru nebylo možné identifikovat. Dům prošel několika přestavbami, při nichž byla změněna původní dispozice, lze však předpokládat, že některé konstrukce se v nadzemních podlažích dochovaly doposud.²³⁾

Náměstí Svobody č. 7, parcela č. 129: Identifikované kamenné jádro domu zmiňuje v literatuře Vicha, jenž rozpoznal dispozici nadzemní stavby o obdélném půdorysu, vymezeném uliční čarou náměstí na straně jedné a dvorkem na straně druhé. Z jihu byla stavba oddělena průjezdem od sousedního domu Náměstí Svobody č. 8. Dům, autorem označovaný jako románský, má být zachován ve hmotě sklepů, přízemí a snad i prvního patra. Vicha uvádí i druhou, podle něho mladší stavbu, která byla postavena při ulici Kobližné. Dvorcové, autorem naznačené, uspořádání parcely je nutno brát s rezervou, stejně tak i pozdější rozdělení parcely na dvě menší je nereálné, jak ukazují obdobné situace z Brna, kdy vývoj je většinou opačný.²⁴⁾ Nicméně lze předpokládat, že oba zmiňované domy patří k sledovanému stavebnímu horizontu. Pro získání podrobnější představy o vývoji stavby by bylo potřeba doplnit výše uvedené informace hloubkovým SHP.²⁵⁾

Náměstí Svobody č. 8, dům U zlaté lodi, parcela č. 130: Kamenné jádro domu se nachází v čele parcely. Půdorysnou dispozici respektovaly všechny mladší přestavby, které dům, až na poslední klasicistní, pojal jako jádro, ze kterého se postupně rozrůstaly. Stavba obdélného půdorysu s vnitřními rozměry 8,8 × 6,7 m byla kratší stranou orientována do náměstí Svobody. Obvodové zdi dosahovaly mocnosti mezi 1,05 až 1,1 m, síla zdi průčelí nebyla zjištěna. Původní, 1,2 m široká vstupní šije do suterénu byla z tržště. Byla vložena do severozápadního kouta místnosti. Z plánů týkajících se stavu domu před přestavbou

Obr. 9: Brno – město, Náměstí Svobody č. 8, parcela č. 130, černě půdorys kamenného jádra v úrovni suterénu, šrafovane mladší, vrcholně středověká dostavba domu, umístění v parcele, křížkovane suterén dřevohlíněného domu.

v roce 1840 je patrné, že vstupní šije byla v této době ještě plně funkční. Obdélný půdorys sklepa byl rozčleněn na dvě nespolečné velké prostory. K velké čtvercové místnosti při uliční čáře o rozměrech 6,7 × 6,7 m přiléhala na východě menší, obdélná prostora 3,5 × 1,1 m. Jednalo se pravděpodobně o prostor schodiště (trezor ?). V příčce oddělující místnosti se v místě původního průchodu při severní zdi domu dochoval fragment značně opotřebované, tedy nedatovatelné stojky portálu. Z jihovýchodního kouta větší místnosti pak vybíhala 2,2 m široká chodba na niž navazovala vstupní šije ze dvora.

V přízemí byly vybíráním zásypů renesančních kleneb odkryty trámové kapsy. Kapsy o rozměrech 0,2 × 0,2 m byly zapuštěny do jižní a severní zdi, tedy kolmo na vstup z náměstí. Trámy byly uloženy na fošně o obdélném průřezu 0,3 × 0,08 m. Fošna byla zazděna ve zdivu ve výšce 3,3 m nad základovou spárou. Podařilo se identifikovat 14 trámových kapes, jejichž rozteče kolísaly v rozpětí 0,36 - 0,4 m. Původní podlaha suterénu ustoupila mladším přestavbám sklepů. Její úroveň zachytil profil v jihozápadním koutě, na kterém se projevila jako asi 1 - 2 cm silná vrstva rozetřené oranžové malty. Světlost sklepa vymezená podlahou i uložením trámů, činila 2,8 m.²⁶⁾

Stavebním materiálem byly převážně metabazity s ojedinelým použitím metamorfovaných slepenců Old Red. Kámen byl spojován maltou nezaměnitelné oranžové barvy. Ze síly zdiva lze předpokládat, že stavba měla i v prvotní fázi nejméně dvě nadzemní patra. Dům byl v superpozici k požárem zaniklému suterénu dřevohlíněného domu stojícího jižně, při uliční čáře.²⁷⁾ Na náměstí před frontou domu byly sledovány výkopy inženýrských sítí, ve kterých narušily stratigrafickou situaci půdního typu a nad ním uložených odpadních a komunikačních úrovní období vrcholného středověku. Povrch půdního typu se pohyboval v hloubce 1,9 m pod dnešním povrchem náměstí, na něm leželo souvrství o mocnosti asi 1,0 m předcházející výstavbě domu. Z této situace vyplývá, že stavba byla zapuštěna asi 1,8 m do terénu. Přímý stratigrafický vztah mezi zdivem domu a zmiňované

23) Jedná se o nepublikované výsledky předběžného průzkumu autora, který se uskutečnil na jaře 2000.

24) Slučování parcel dokládají především pozdně středověké nebo novověké stavby paláců, jako Dům pánů z Lipé, Dům pánů z Kunštátu, Schrattenbachův palác.

25) F. Vicha, Nález románského domu v Brně? Informační a odborně metodický bulletin 1991. Památkový ústav v Brně, s. 40 - 49, též zpracoval i SHP, který není autorovi k dispozici.

26) P. Kováčik - D. Merta - M. Peška, Archeologický výzkum - náměstí Svobody 8, in: Zprávy památkového ústavu v Brně, 2001, v tisku.

27) Středověká parcelace nebyla dosud bezpečně rozpoznána, dřevohlíněný suterén mohl náležet i parcele sousední, stratigrafický vztah je však jistý.

situace nebyl doložen.²⁸⁾ Z původního kamenného jádra se dochoval pouze popsáný suterén, nadzemní konstrukce této fáze podlehl mladším přestavbám.

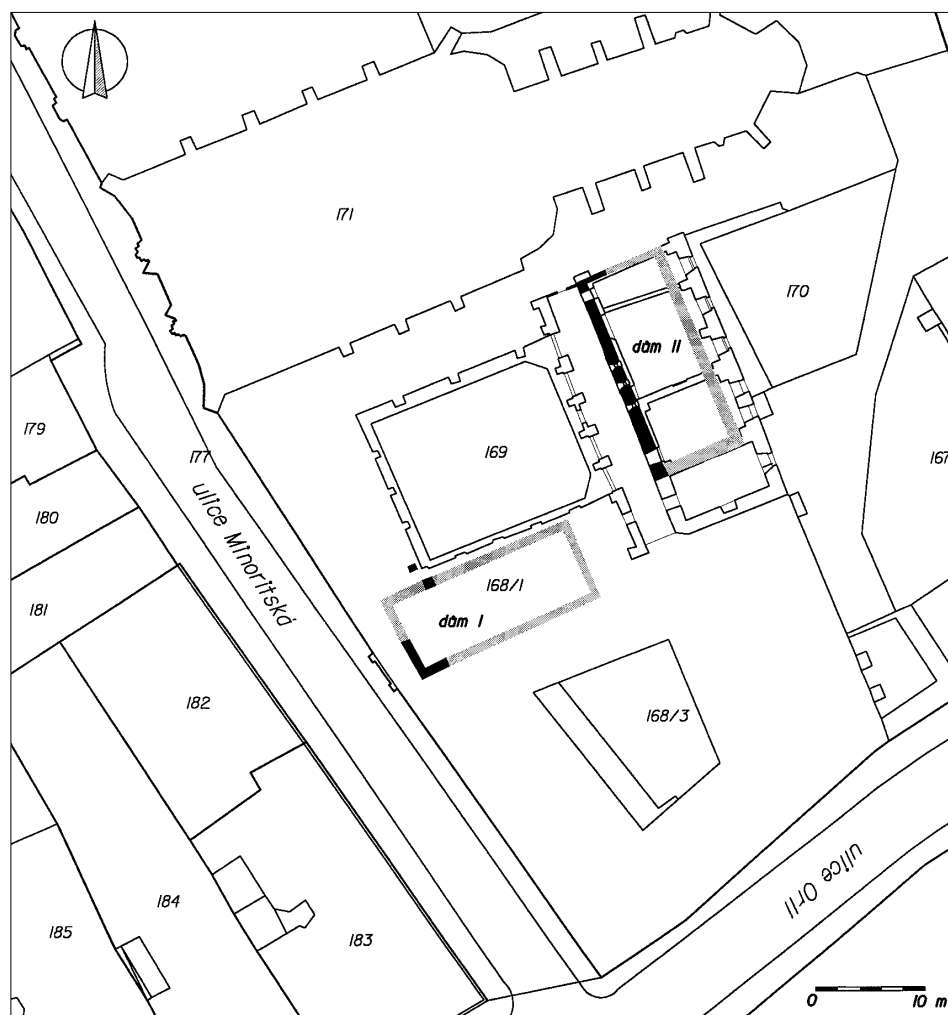
Náměstí Svobody č. 15:

V průzkumné sondě, ražené v rámci sanace brněnského podzemí, byla ve vozovce před domem na náměstí Svobody č. 15 zachycena část východní zdi kamenného suterénu. Sonda směřující do vnitřního prostoru kamenného jádra zachytila úroveň sprašové podlahy. Sklep dosahoval světlosti asi 2,8 m. Na stavbě je pozoruhodné její umístění, které celým svým půdorysem zasahuje do náměstí i při vynesení do indikační skici z roku 1825. Tento fakt doplňuje skutečnost, že dům byl zbořen a suterén následně zasypan již v první polovině 14. století, jak dokládá keramický materiál získaný ze zásypu sklepa. Průzkumnou sondou byla odhalena pouze nevelká část suterénu. Celá stavba se v současnosti nachází pod vozovkou ulice.²⁹⁾

Minoritský klášter, dům I, parcela č. 168: Při dlouhodobém záchranném výzkumu kláštera, probíhajícím v letech 1988

až 1991, byl pod jižním křídlem kvadratury nalezen a dokumentován z větší části odkrytý relikv kamenné stavby (dům č. 21), jejíž zbytky zůstaly zachovány pod dlažbou ústřední chodby kláštera mezi oběma kvadraturami. Objekt se nacházel v současné parcele, cca 1,5 m od uliční čáry. Měl obdélný půdorys o světlosti 6,0 × 4,5 m při síle zdiva 0,6 až 0,8 m. Hloubka zapuštění proti soudobému terénu činila kolem 1,9 m, původní výška od podlahy k plochému stropu byla jistě větší. Na severní straně byl opatřen jakousi předsíní, snad pro schodiště. Západní, v největším rozsahu zachovaná zeď, byla opatřena nikou vyzděnou z maloformátových cihel. Na podlaže byly zachyceny relikty dvou topenišť, z nichž se dochovaly propálené výmazy. Sklep zanikl někdy na přelomu 13. a 14. století, kdy byl záměrně zbourán a zasypan. Objekt byl zapuštěn do zásypů staršího objektu, který zanikl někdy na konci první třetiny 13. století. Dům ustoupil stavbě klášterních prostor, konkrétně velké kvadratury, která byla průběžně budována v druhé polovině 13. století.

Z nálezů stavební keramiky byly mimo maloformátové

Obr. 10: Brno – město, Minoritský klášter dům I a II, parcela č. 168/1, půdorysy kamenných jader, dům I v úrovni suterénu, dům II v úrovni přízemí, černě dochované zdivo, šedě doplnění hypotetických půdorysů, umístění v současné parcelaci.

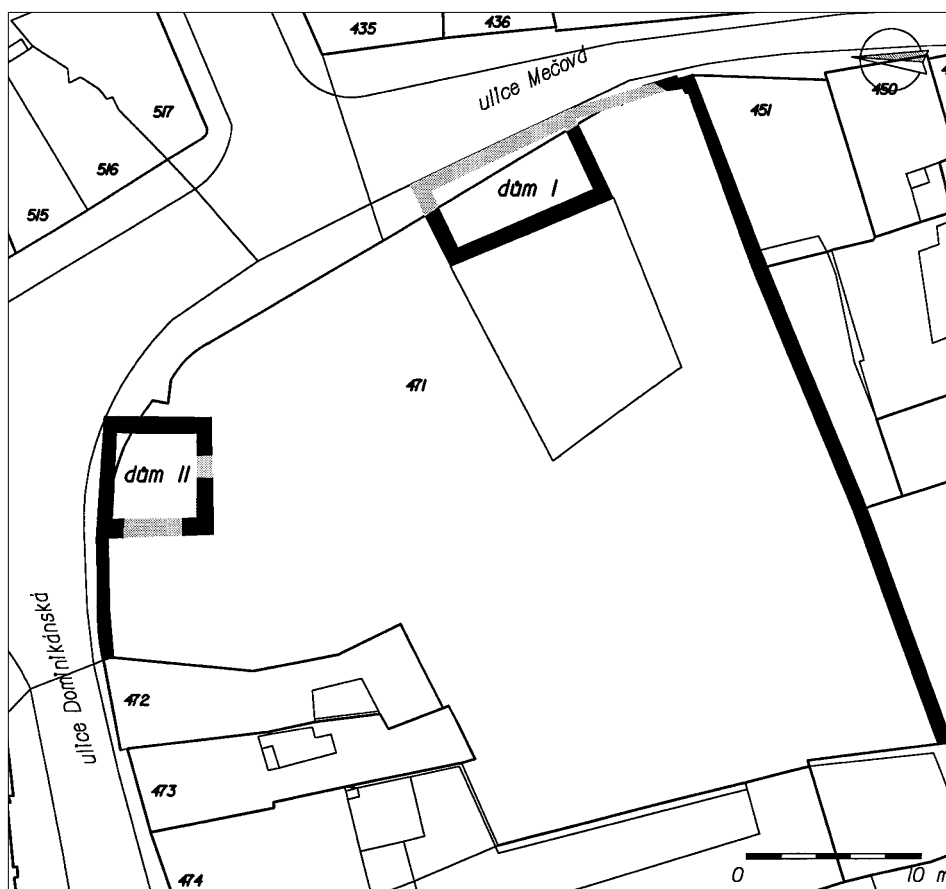
cihly zachyceny ploché střešní tašky a glazované dlaždice.³⁰⁾

Minoritský klášter, dům II: Při archeologickém dohledu, který sledoval rekonstrukční a restaurátorské práce v prostoru bývalého refektáře a přilehlé východní části křížové chodby velké kvadratury, byl rozpoznán ve východním zdivu ambitu značný relikv středověkého zdiva. Do zdi, zbudované převážně z lámaných slepenců Old Red, byla prolomena tři půlkruhově zaklenutá okénka vyzděná z maloformátových cihel. Do exteriéru byla situována pouhých 0,2 m nad úroveň tehdejšího povrchu terénu. Zeď dosahovala mocnosti 0,9 m. Východní strana směřující do refektáře nesla pozůstatek vápenné omítky. Výškově zeď zasahovala až do výběhu kleneb, její základová spára se nacházela 0,8 m pod špaletou oken. Relikt zdi snad náležel staršímu měšťanskému, případně šlechtickému domu (dle zakládací pověsti kláštera mu svůj dům odkázali páni z Boskovic), který se nacházel na parcele postoupené minoritům. Nelze vyloučit ani možnost, že se jedná o jednu z prvních staveb kláštera. Díky mladším stavebním úpravám, souvisejícím se stavbou klášterního komplexu, respektive křížovou chodbou a výstavbou kapitulní síně, snad lze uva-

28) D. Merta – M. Peška – R. Procházka – J. Sadílek, Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně, Přehledy výzkumů 1999..., cit v pozn. 1, s. 49 – 51.

29) M. Peška, Blok 42. Nálezová zpráva č.j. 22/00, archiv Archaia Brno, 2000.

30) R. Procházka, Minoritský klášter, terénní dokumentace z let 1988 až 1990 uložená v archivu společnosti Archaia, R. Procházka, Zrod středověkého města na příkladu Brna..., cit. v pozn. 15, s. 67.

Obr. 11: Brno – město, Mečová 2, parcela č. 471, dům I a II, půdorysy kamenných jader v úrovni suterénu zachycených archeologickým výzkumem, černě dochované zdivo, šedě předpokládané zdivo, umístění v současné parcelaci.

žovat o vzniku této stavby již někdy před polovinou 13. století. Těmto závěrům odpovídá i stratigrafická situace získaná archeologickým výzkumem. Několik hloubených sond podél zdi v prostoru křížové chodby ukázalo, že stavbě předcházelo souvrství s nálezy keramiky horizontu I.2.³¹⁾

Obě stavby mají celkem zásadní význam pro otázku počátků kamenných domů ve vztahu k nejstarší části kláštera. V případě domu I lze uvažovat o starším měšťanském či šlechtickém domě, který přešel do vlastnictví kláštera. U domu II není situace tak jednoznačná. Dispozice obou domů v minoritském klášteře byla pravděpodobně využita při výstavbě kvadratury.³²⁾

Mečová č. 2, parcela č. 471: Rozsáhlý archeologický výzkum v letech 1990 – 1991, předcházející plánované výstavbě hotelu Baron Trenck, obsáhl dvě středověké parcely. Výzkumem bylo odkryto několik sklepů, dva z nich náležely zkoumanému horizontu.

Dům I: Část zdiva východní zdi jižního křídla (pozdně gotický suterén) mincovny blíže severovýchodního nároží obsahuje relikt kamenného jádra. Zeď tvořila západní, do dvora orientovanou stěnu stavby.³³⁾ Při výzkumu na počátku

roku 2000 byla dokumentována část zdiva při ulici a navazující jižní a část severní stěny, podařilo se tak doplnit rozměry domu a vyjasnit některé další otázky. Dům byl obdélného půdorysu, delší stranou orientovanou do ulice. Jeho rozměry činily 14,6 krát 7,8 m. Rozsah podsklepené části se nepodařilo přesvědčivě doložit. Zapuštění suterénu lze odvodit od základové spáry, která se nacházela v hloubce 2,5 m oproti zachycenému půdnímu typu přiléhajícímu ke stavbě ze severní strany. Zdi dosahovaly mocnosti 1,1 m, stavebním materiálem byly převážně slepence Old Red, spojované oranžovou maltou. Asi 2,1 m od severovýchodního rohu byl identifikován relikt vstupu vyzděného z maloformátových cihel.

Dům II (původně Dominikánské náměstí 12): Převážná část půdorysu stavby byla odkryta výzkumem v roce 1991, západní zeď pak byla dokumentována v roce 2000. Jedná se opět o obdélnou dispozici orientovanou kratší stranou při uliční čáře. Rozměry dosahovaly 9,1 krát

10,2 m, úroveň podlahy se nepodařilo identifikovat, na celkové zahloubení suterénu lze usuzovat ze základové spáry, která se nacházela o 2,3 m níž, než dokumentovaný povrch půdního typu. Vstupní šíje, ani další architektonické prvky nebyly identifikovány. Z metabazitů a slepenců Old Red vystavěné kamenné zdi dosahovaly mocnosti 0,9 m. Za pojivo sloužila oranžová malta, maloformátové cihly se ve fragmentech vyskytovaly ve zdivu. Severozápadní roh domu byl spojen parcelní zdí stejné konstrukce s Dominikánskou č. 1. Oba domy, respektive jejich relikty přeživší v mladších stavebních fázích, byly značně poničeny v důsledku bombardování v roce 1944, definitivně pak zanikly při těžení stavební jámy pro Obchodní galerii Velký špalíček.³⁴⁾

Orlí č. 3, parcela č. 190: Přestavbu domu na multifunkční centrum provázal stavebně historický průzkum a v návaznosti na něj záchranný archeologický výzkum.³⁵⁾ Z dispozice dnešní parcely a rozvržení stavby je patrné, že se jedná o dvě středověká městiště, sjednocená pravděpo-

31) R. Procházka, Zrod středověkého města na příkladu Brna..., cit. v pozn. 15, s. 71.

32) K situaci v prostoru minoritského kláštera podrobněji: D. Merta – R. Procházka, Minoritská ul. č. 1, Přehled výzkumů 40 (1997 – 1998), Brno 1999, s. 290 – 295. R. Procházka, Archeologie k počátkům středověkého města Brna, Brno v minulosti a dnes XI, Brno 1993, s. 29 – 53. R. Procházka, Minoritský klášter v zástavbě středověkého Brna. Archaeologia historica 14, 1989, s. 131 – 140.

33) R. Procházka – Z. Himmelová, Příspěvek k vývoji středověké zástavby tzv. Velkého Špalíčku v Brně, Archaeologia historica 20, Brno 1995, s. 233 – 245 (v rámci této analýzy nebyla ještě jádra spolehlivě rozpoznána), R. Procházka, Zrod středověkého města na příkladu Brna..., cit. v pozn. 55, s. 63.

34) D. Merta – M. Peška – D. Zapletalová – A. Zúbek, Obchodní galerie Velký špalíček. Nálezová zpráva, archiv Archia Brno, 2001, R. Procházka – Z. Himmelová, Příspěvek k vývoji středověké zástavby tzv. Velkého Špalíčku v Brně..., cit. v pozn. 33, s. 233 – 245.

35) M. Peška, Orlí 3. Nálezová zpráva č. j. 8/97, archiv Archia Brno 1997.

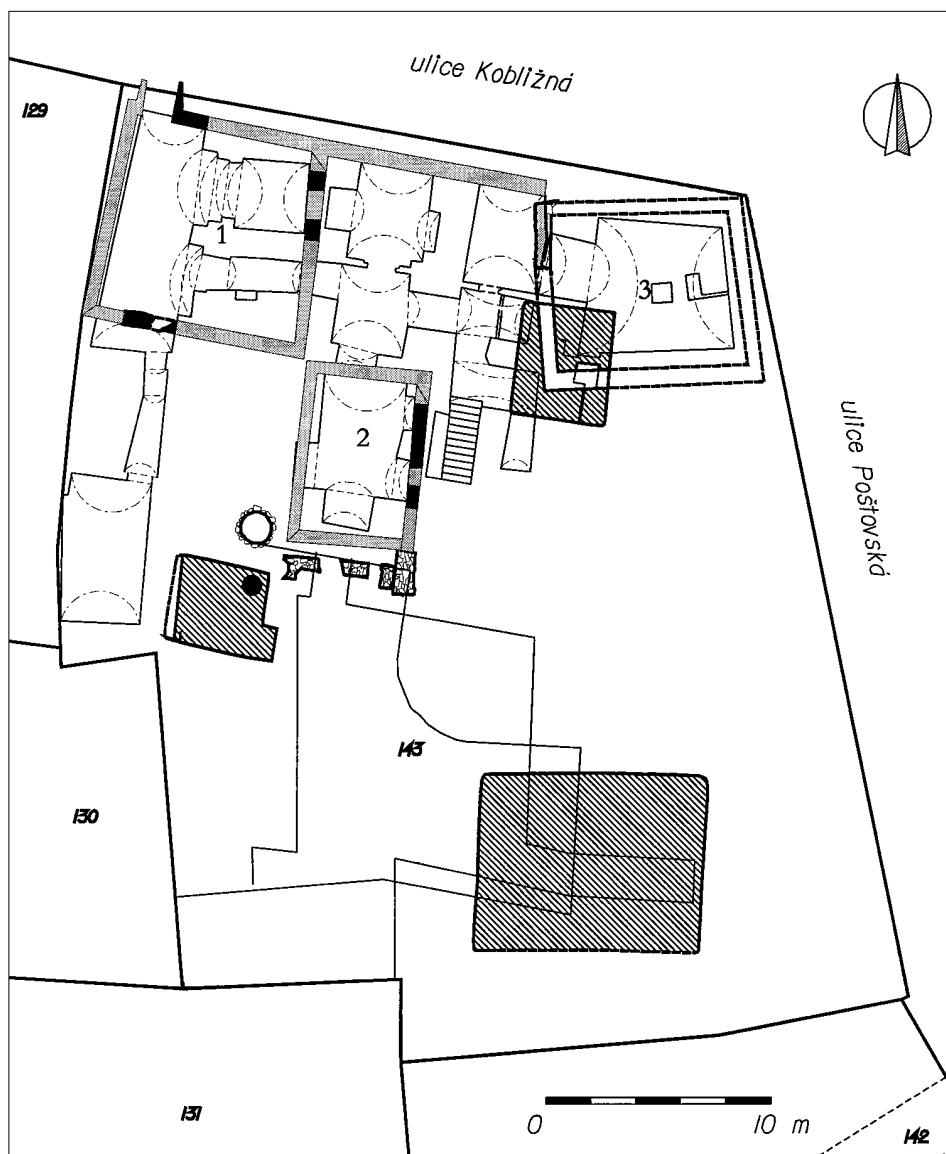
dobně v novověku. Při samotném stavebně historickém průzkumu byla v suterénu uličního traktu, respektive jeho východní části, identifikována část prostoru, dnes sloužící jako spojovací chodba. Ve zdi byla vyzděna maloformátovými cihlami odkládací nika se stříškou, což spolu s charakterem zdiva poukazovalo na prostor interiéru. Z půdorysné dispozice vyplývá, že suterén byl kosodélného půdorysu o vnitřních rozměrech $6,0 \times 5,0$ m. Byl zasunut do parcely, asi 12,0 m severně dnešní uliční čáry, pravděpodobně při hranici se severněji položenou, dnes již neexistující parcelou. Do ulice byl dům orientován kratší stranou. Síla zdiva byla zjištěna u jižní zdi, dosahovala mocnosti 1,1 m. Kamenné zdivo ze slepenců Old Red bylo spojováno oranžovou maltou.³⁶⁾

Následný archeologický výzkum, prováděný při hloubení inženýrských sítí v průjezdu domu odhalil, část vnějšího západního rohu zdiva suterénu. Ze stratigrafické situace vyplývá, že kamenná stavba porušila zahluubený objekt ze druhé poloviny 13. století.³⁷⁾

Orlí č. 6, parcela č. 190: Při rekonstrukci kanalizace byl výkopem před domem Orlí č. 3 ve vzdálenosti 3,1 m od dnešní uliční čáry, zachycen fragment zdi, rovnoběžný s dnešní frontou ulice. Zeď byla více než 0,7 m mocná, její základové spáry nebylo dosaženo. Zdokumentována byla v hloubce 1,7 m pod dnešním terénem. Stavebním materiálem byly metabazity spojované oranžovou maltou. Po vynesení do indikační skici zachycující stav ulice Orlí k roku 1825, lze v reliktu rozpoznat severozápadní nároží domu, jehož rozměry jsou v současné době neidentifikovatelné. Ze stratigrafické situace vyplývá, že se jedná o stavbu

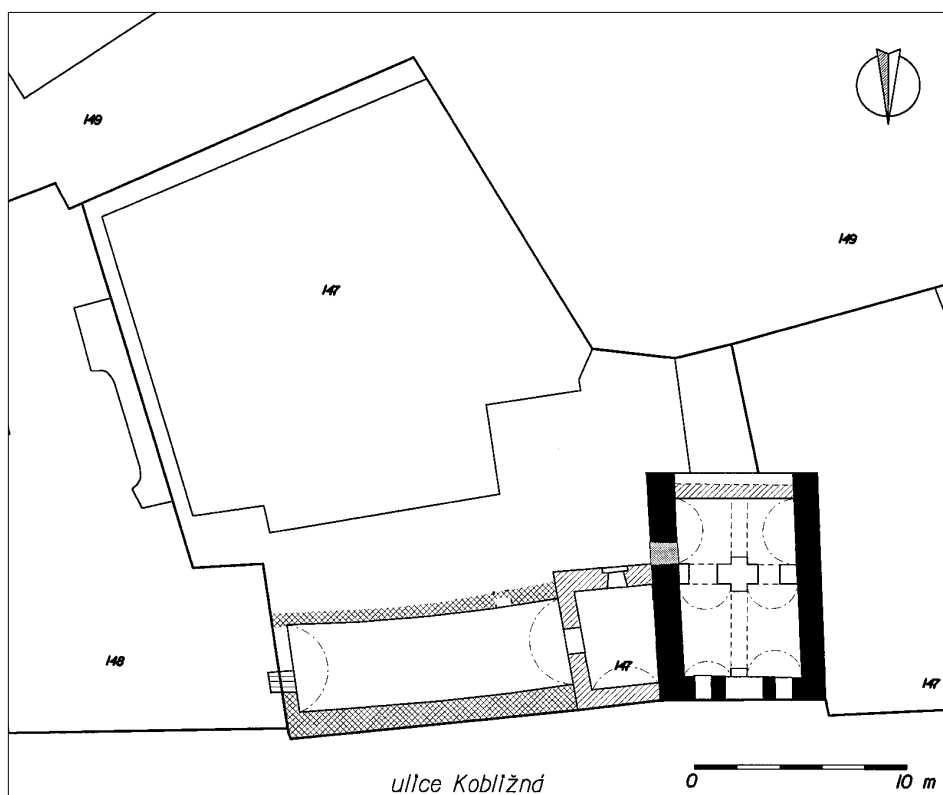
Obr. 12: Brno – město, Orlí č. 3, parcela č. 190, půdorys kamenného jádra v úrovni suterénu, černě dochované zdivo, šedě doplněný předpokládaný půdorys, umístění v parcelě.

Obr. 13: Brno – město, Koblížná č. 4, parcela č. 143, černě dochované zdivo kamenných jader (1 a 2), šedě předpokládané zdivo kamenných jader, základové zdivo mladšího vrcholně středověkého domu (3), šrafovane suterény dřevohlinitých domů, černým puntíkem označen suterén, z něhož pochází dendrochronologicky datované dřevěné stavební prvky k rokům 1236 a 1237.

36) P. Borský – D. Černoušková, Objekt Orlí 3 v Brně. Stavebněhistorické posouzení sklepů a částí parteru, neubl. rkp.

37) R. Procházka, Orlí 3, kanalizační šachta. Nálezková zpráva, archiv Archia Brno 1998.

Obr. 14: Brno – město, Kobližná č. 10/12, parcela č. 147, černě půdorys kamenného jádra v úrovni suterénu, šrafovane novověké přístavby, křížkovane barokní sklep, umístění v parcelě.

rámově datovanou do závěru 13. století. Jak ukazuje zkušenosť z jiných archeologických výzkumů v městském jádru, je pod dnešní vozovkou konzervováno celé čelo kamenného jádra.³⁸⁾

Kobližná č. 4, parcela č. 143, objekt Schratzenbachova paláce: Z písemných pramenů a ikonografie³⁹⁾ bylo známo, že tato stavba z let 1733 - 1740 obsáhla tři středověké parcely, orientované do ulice Kobližné.⁴⁰⁾

Předpoklady výzkum potvrdil rozpoznáním půdorysů nepochybně tři kamenných staveb. Vzhledem k několika fázím gotických i renesančních přestaveb a v neposlední řadě barokního sjednocení původních parcel lze zcela identifikovat dvě stavby jako suterén kamenného jádra.

Dům I, respektive sklep kamenného jádra, byl situován při uliční čáře, jeho západní zeď tvořila parcelní hranici s dnešní Kobližnou č. 2. Hmotu stavby byla z větší části porušena mladšími středověkými a novověkými přestavbami, proto bylo možné zdokumentovat zdiva jen útržkovitě. I přes tuto skutečnost lze ze získaných údajů rekonstruovat půdorysné rozvržení prostory. Suterén měl přibližně čtvercový půdorys o stranách délky 10,2 × 10,3 × 10,5 krát 9,8 m. Z obvodového zdiva byla dokumentována západní část severní uliční stěny v délce 3,0 m. V severozápadním koutě se nacházel vstup do místnosti z ulice vyzděný z maloformátových cihel. Dále byl dokumentován 3,2 m dlouhý fragment východní zdi. V jeho severní části se

nacházela segmentem zaklenutá odkládací nika vysoká 0,5 m a široká 0,6 m, vyzděná z maloformátových cihel. Při snižování podlahy stávajícího sklepa byl odkryt relikt východní zdi domu o síle 0,8 m. Jako stavební materiál byly použity slepenice Old Red, spojované výrazně oranžovou maltou. Podlahu sklepa tvořila 1 až 2 cm silná křa z oranžové malty.

Z domu II byla identifikována část východní zdi suterénu o délce 5,6 m. Šířku zastavěného prostoru vymezuje jeho situování k domu I, kdy se severozápadní roh pravděpodobně dotýkal jihovýchodního nároží domu I. Rozměry sklepa kamenného jádra lze odvodit pouze hypoteticky, stavba by dosahovala vnitřní šířky 4,8 m a délka se pohybovala kolem 8,2 m. Ve fragmentech zdiva nebylo rozpoznáno žádné architektonické členění ani prvky.

Výzkum obou výše popsaných domů přinesl zajímavé poznatky týkající se upřesnění datace výstavby kamenných jader. Ze zásypu staršího, pod maltovou podlahou domu I se rozkládajícího objektu, byla získána z odebraných vzorků bukových fošen dendrochronologická data 1260 a 1261.⁴¹⁾ Díky nim lze zasadit vznik stavby nejdříve do druhé poloviny 13. století, respektive jejího závěru.

Ve vozovce před domem byl dokumentován výkop pro inženýrské sítě, v němž byl v hloubce 1,5 m zachycen povrch černozemního půdního typu. Na něm ležela asi 20 cm silná vrstva odpadního charakteru, jejíž povrch byl zpevněn štětem, dosahujícím mocnosti 20 cm. Tento komunikační horizont ulice byl datován na základě nálezů k polovině 13. století.

Kobližná č. 10/12, parcela č. 147: Při sledování úprav sklepních prostor bylo v západní části parcely při uliční čáře identifikováno kamenné jádro domu.

Suterén obdélného půdorysu o vnitřních rozměrech 5,8 × 8,2 m byl kratší stranou orientován do ulice. Ze stavby se dochovaly západní, severní a východní zdi. Uprostřed severní, uliční zdi byl rozpoznán původní vstup do ulice, široký 1,8 m. Jeho ostění bylo vyzděno z poměrně pravidelných kvádrů slepenců Old Red. Práh, nacházející se 1,1 m nad základovou spárou, tvořila dřevěná fošna, po které zůstaly po stranách vstupu kapsy vysoké 0,12 m zasahující 0,4 m do hloubi zdiva. Symetricky byly po stranách vstupu ve výšce 2,1 m nad základovou spárou proraženy ve vzdálenosti 0,46 m, respektive 0,5 m od koutů místnosti, okna. K vyzdění ostění byly použity maloformátové cihly. Str-

38) D. Merta – M. Peška, Orlí – kanalizace. Terénní dokumentace, archiv Archaia Brno, 2000.

39) H. B. Beyer – H. J. Zeiser, Obležení Brna Švédy od 3. května do 20. srpna 1645. Pohled z ptáčích perspektiv od jihovýchodu. Olej na plátně 158 krát 245 ve sbírce vedut Muzea města Brna, inv. č. 2. 284.

40) O. Vičar, Místopis Brna v polovině 14. století, Brno v minulosti a dnes VII, 1965, s. 265.

41) J. Dvorská – D. Merta – M. Peška, Dendrochronologie v historickém jádru Brna, In: Ve službách archeologie III, 2001, v tisku.

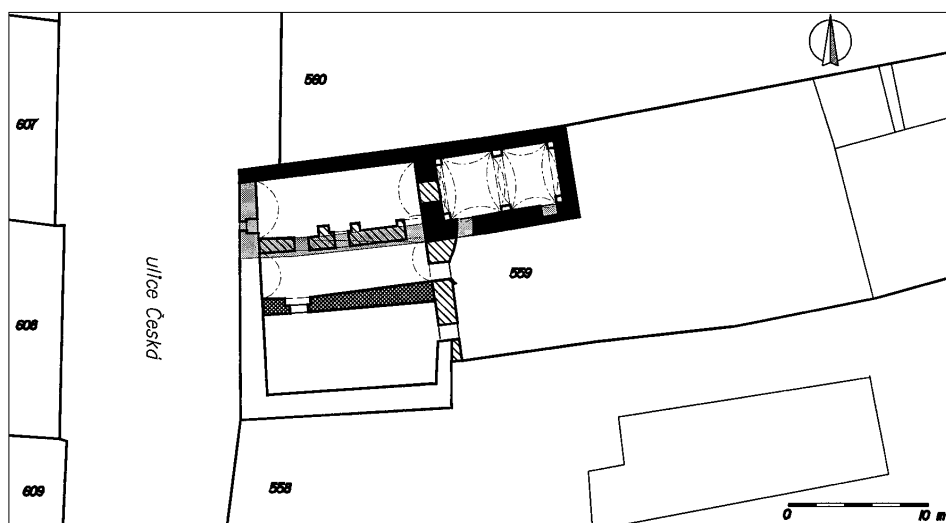
mé bankály oken o totožné šířce 0,86 m byly vyzděny ze slepenců Old Red. Zdi dosahovaly mocnosti kolem 1,1 m, západní a jižní byly založeny na předzákladě tvořeném dvěma řádky zdiva vybihajícího 0,15 m do interiéru suterénu. Nejlépe dochovaná severní zeď byla sledována do výše 2,6 m. Ze západní a východní zdi ve výšce 1,3 m vybihá cihlová renesanční valená klenba. Na zdivo byly použity slepence Old Red kvádrového charakteru, spojované maltou výrazně oranžového zbarvení. Suterén byl zapuštěn přibližně 2,7 m do podloží, jeho podlaha byla vytěžena mladšími přestavbami.⁴²⁾

V prostoru před domem byly v těsné návaznosti na výzkum dokumentovány (dohled při sanaci podzemí) dvě sondy. Obě v hloubce 1,0 až 1,1 m (oproti dnešní vozovce) narazily na povrch černozemního půdního horizontu, na který nasedala 0,3 m silná odpadní vrstva. Její povrch byl zpevněn asi 0,1 m mocnou vrstvou, tvořenou metabazitovým štětem. Jednalo se s největší pravděpodobností o komunikaci z období stavby domu. Vzorek keramického materiálu úroveň povrchu ulice datuje do první poloviny 13. století.⁴³⁾

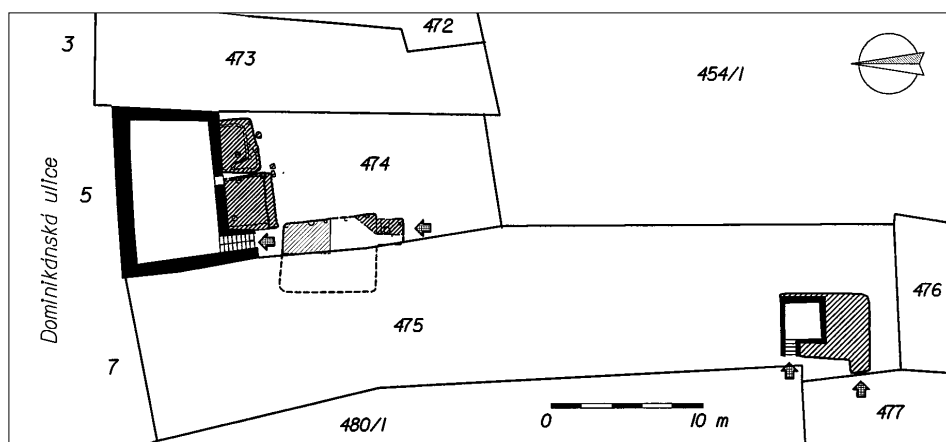
Čelo domu se promítlo do členění průčelí domu ve všech následujících přestavbách. Lze předpokládat, že stavba zůstala zachována i v dnešním prvním, případně druhém nadzemním patře.

Česká č. 10, parcela č. 559: Ve sklepe domu, při severní hranici parcely ve vzdálenosti 10,1 m od uliční čáry, částečně pod severním křídlem dvorního traktu, se nachází relikt kamenného jádra o obdélném půdoryse s vnitřními rozměry 6,2 × 4,0 m. Zdivo se částečně projevuje i ve hmotě přízemí severního křídla dvorního traktu. Síla západní a východní zdi dosahuje mocnosti 1,0 m, severní a jižní pak 0,75 m. Pro objekt je typické kamenné zdivo ze slepenců Old Red, spojovaných oranžově zbarvenou maltou. Dnešní úroveň podlahy sklepa se pohybuje v hloubce kolem 3,0 m pod současným terénem. Sklep byl v pozdní gotice částečně pojat do novostavby o novém půdoryse, později v novověku, pak zaklenut valenou cihlovou klenbou.

V současnosti objekt chátrá a hrozí mu destrukce.

Obr. 15: Brno – město, Česká č. 10, parcela č. 559, černě půdorys kamenného jádra v úrovni suterénu, šedě doplněný předpokládaný půdorys, křížkovane a šrafované vyznačeny pozdně středověké fáze rozšíření domu, umístění v parcelaci.

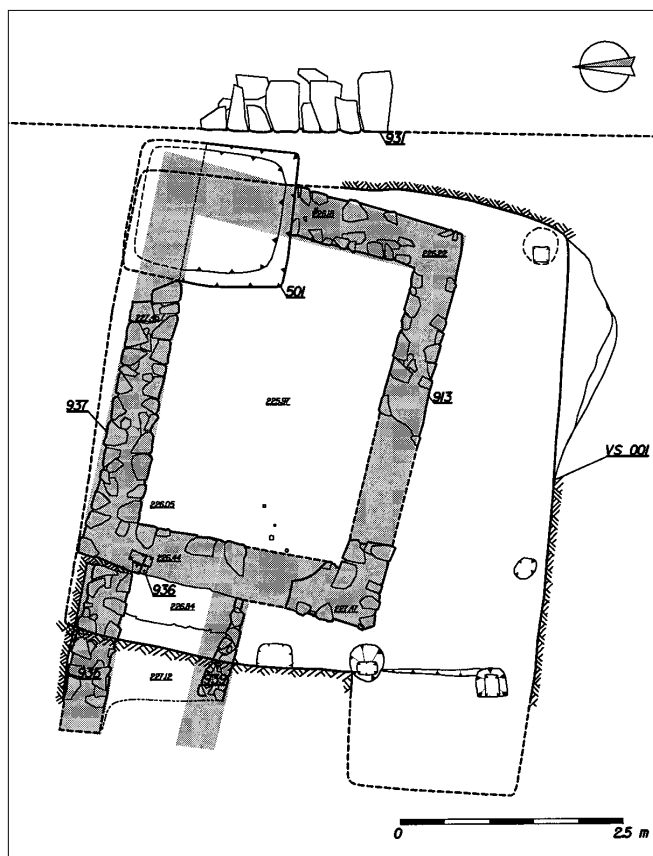

Obr. 16: Brno – město, Dominikánská č. 5 (parcela č. 474) a 7 (parcela č. 475), půdorysy kamenných jader v úrovni suterénu, vyznačeno černě, šrafované suterény dřevohliněných domů zaniklých před rokem 1300, umístění v současné parcelaci.

Dominikánská 5, parcela č. 574: Suterén byl obdélného půdorysu o vnitřních rozměrech 5,0 × 8,0 m, delší stranou situován při uliční čáře. Jako stavební materiál byly použity metabazity spojované šedou maltou. Při jihovýchodním rohu se archeologickým výzkumem, který předcházal vytěžení původního dvorku, podařilo odhalit vstupní šíji směřující do dvora. Vstupní šíje byla ve zdivu zaklenuta segmentem z maloformátových cihel. V první fázi byla poměrně strmá a úzká rampa pravděpodobně nezastřešená, v nedlouhém časovém horizontu pak byla částečně zaklenuta valenou klenbou z týchž cihel. Vstupní šíje svou funkcí ztratila někdy v první polovině 16. století zároveň se zástavbou dvora, kdy byla využita k uskladnění kuchyňského odpadu. Přibližně ve středu jižní, do dvora obrácené stěny, byl prolomen světlík, jehož parapet se nacházel těsně nad komunikační úrovní dvora. Široký a nízký otvor okénka (0,6 × 0,25 m) byl zaklenut plochým segmentem z maloformátových cihel. Ve východní stěně sklepa byla ve výšce 1,5 m nad podlahou vyzděna z maloformátových cihel odkládací nika s lomenou stříškou. Původně plochostropá prostora byla v renesanci opatřena valenou klenbou. Jeho podlaha se nedochovala, nicméně dle základové spáry lze předpokládat, že suterén byl zahlouben 3,0 m. Vstupní ší-

43) D. Merta, Blok 26 a 35. Nálezová zpráva č.j. 7/99, archiv společnosti Archaia Brno 1998.

42) R. Procházka, Kobližná ul. č. 10, Přehled výzkumů 40 (1997 - 1998), Brno 1999, s. 288.

Obr. 17: Brno – město, Dominikánská č. 7, parcela č. 475, 913, 9367, 937 a 939 zdivo suterénu, VS 001 dřevohlíněný suterén, č. 501 odpadní jámka ze 16. století, 931 novověké základové zdivo dvorního traktu.

je a světlík směřující do dvora byly nenávratně zničeny při rekonstrukci domu v rámci výstavby Obchodní galerie Velký špalíček.

Archeologický výzkum mimo jiné odhalil pozůstatky staršího suterénu, patřícího dřevohlíněnému domu, který výše popsaná stavba částečně porušovala. Suterén byl záměrně zasypán někdy ve druhé polovině 13. století, což dokládá keramický materiál. Je tedy zřejmé, že stavba byla založena nejdříve někdy ve třetí třetině 13. století.⁴⁴⁾

Dominikánská č. 7, parcela č. 575: Suterén byl odhalen výzkumem v roce 2000 v zadní části parcely, prakticky při jejím závěru, ve vzdálenosti 42,0 m od ulice. Obdélný suterén o rozměrech 4,2 × 3,6 m byl obrácen delší stranou směrem k ulici, při severozápadním rohu z něho vybíhala vstupní šíje směřující k Dominikánské č. 9. Subtilní zdivo dosahovalo mocnosti kolem 0,5 m. Bylo zbudováno z metabazitů a slepenců Old Red, zděných na oranžovou a šedou maltu. Armování vstupní šíje bylo vyzdění z maloformátových cihel. Ve vstupní šíji

44) D. Merta – M. Peška – D. Zapletalová – A. Zúbek, Obchodní galerie Velký špalíček..., cit. v pozn. 34.

se dochovalo pět stupňů původního schodiště vyzděního ze smíšeného zdiva.

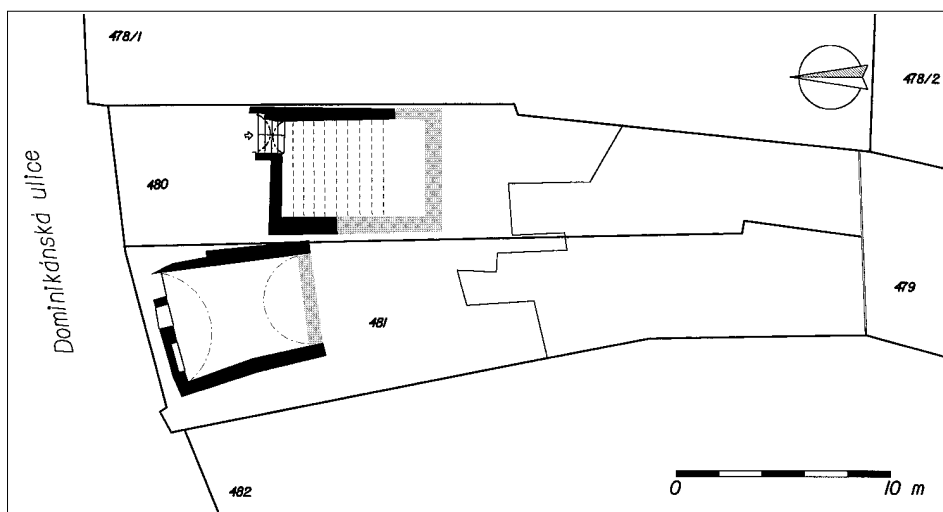
Suterén se nacházel v superpozici ke staršímu, požárem zaniklému dřevohlíněnému domu, do jehož sklepa byl zapuštěn. Starší stavba zanikla podle získaného keramického materiálu někdy ve 3. třetině 13. století. Kamenný suterén potkal obdobný osud v 1. třetině 14. století. Dobu zániku určuje keramický materiál, získaný z vrstev těsně nad udusanou hlíněnou podlahou objektu. V tomto případě se podařilo poprvé odkrýt stavbu, u které lze celkem přesně vymezit její funkční období. Na parcele, která byla celá prozkoumána včetně pozdně gotických sklepů, nebylo žádné další kamenné jádro tohoto stavebního horizontu rozpoznáno.⁴⁵⁾

Dominikánská č. 11/13, parcela č. 480: Současný dům skrývá ve sklepech dvě kamenná jádra, patřící původním dvěma středověkým parcelám.

Dominikánská č. 11: Suterén se nachází při východní hranici parcely, 8,6 m od uliční čáry. Je obdélné dispozice o rozměrech 8,0 × 6,3 m, orientovaný kratší stranou do ulice.

Obdélná prostora kamenného jádra je situována pod zadním traktem domu. V severní stěně je vstup do níže položených sklepních prostor pod přední částí domu, který využívá prvotní vstupní šíje. Vstup do sklepů lemuje fragment neprofilovaného pískovcového ostění, z něhož se dochovala pouze levá stojka. Zdivo severní stěny se dochovalo torzovitě. Východní stěna je rovněž v převážné míře konstruována z kamenného lomového zdiva. Při severním okraji stěny se dochoval negativní otisk odstraněného ostění vstupního portálu. Charakter malty v jeho místech nevykazuje dodatečné vložení článku, je zde obsažena pouze původní žlutá malta, shodná s maltou, použitou v první stavební fázi zděných konstrukcí domu. Koruna zdiva obsahuje shodně s protější západní stěnou torzovitě dochované trámové kapsy. Ve středním úseku zdiva stěny je patrná trojice zazděných kapes po stupních schodiště. To souvisí s raně gotickou vstupní šíjí z ulice, zaniklou až v souvislosti s výstavbou sklepů pod severním dílem domu.

45) D. Merta – M. Peška – D. Zapletalová – A. Zúbek, Obchodní galerie Velký špalíček..., cit. v pozn. 34.

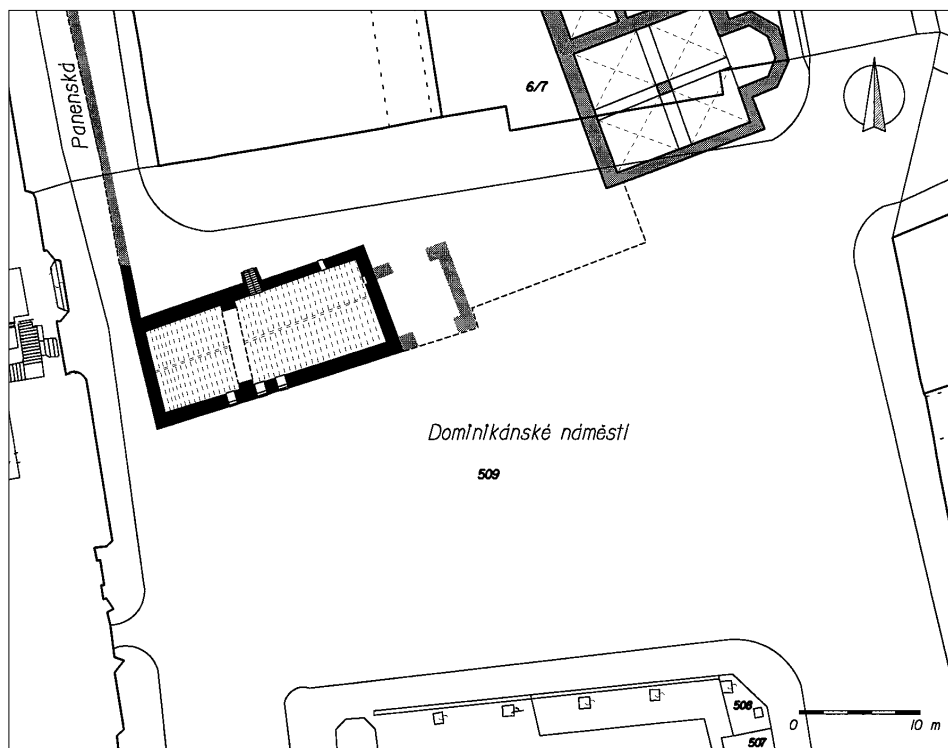
Obr. 18: Brno – město, Dominikánská č. 11/13, parcela č. 480 a 481, půdorysy kamenných jader v úrovni suterénu, vyznačeno černě, šedě doplnění předpokládaných půdorysů, umístění v současné parcelaci.

Dominikánská č. 13: Suterén je při uliční čáře, svým jiho-východním rohem se dotýká severozápadního rohu Dominikánské 11.

Velká lichoběžná prostora, situovaná pod předním traktem budovy, tvoří spojovací trakt mezi suterénními místnostmi domů č. 11 a 13 a níže položenými sklepy pod Dominikánskou ulicí. Místnost je zaklenuta velkou jednoduchou valenou cihelnou klenbou, druhotně vloženou.

Severní, východní a západní stěna sklepa je tvořena kamenným lomovým zdivem, spojovaným žlutou maltou s malým obsahem vápna. Jako stavební materiál byl v konstrukcích východní a západní stěny použit metabazit, lomovým kamenem severní stěny byl brněnský slepenec Old Red. Kamenné zdivo neobsahovalo pravidelné vyrovnávací vrstvy ani řádkování, bylo vystavěno výlučně litou technikou. Střední díl severní stěny tvoří torzo lícované gotické zdi, konstruované ze smíšeného zdiva – slepence Old Red, nízké i vysoké gotické cihly. Zdivo je spojováno žlutou nekompletní maltou stejného charakteru jako malta obvodového kamenného zdiva místnosti. V západní polovině severní stěny je v místech odsekaného líce znatelná základová spára gotického zdiva, nasedající na sprašové podloží. Východní stěna prostoru je konstruována převážně z lomového kamene – metabazitu. Zdivo je spojováno výrazně žlutou maltou.⁴⁶⁾

Dominikánské náměstí č. 1: Stavba byla identifikována při vyklizení sklepa bývalého vojenského skladiště, původně náležícího do komplexu tzv. markraběcího domu, později kláštera cisterciáků, zbouraného na počátku 20. století. Sklep se dnes nachází asi 12 m od severní strany náměstí pod povrchem vozovky. Stavba obdélného půdorysu o stranách délky 20,0 × 10,0 m se zcela vymyká svou mohutností a rozměry všem doposud známým objektům. Zdivo dosahuje mocnosti 1,2 m. Severní a východní strana společně s pasem je vystavěna za použití slepenců Old Red a metabazitů spojovaných oranžovou maltou, jižní a západní zdivo je smíšené. Kámen zastoupený dioritem a slepenci Old Red je doplněn řádky maloformátových cihel, zdivo je pojeno šedou maltou. V severní zdi jsou ojediněle použity v druhotné poloze kamenické články, vyniká mezi nimi fragment obloučkového vlysu. Na zdivu je místy zachováno původní spárování. Ač zdi vykazují odlišnou technologii, zcela nepochybně se jedná o jednu funkční fázi. Zdivo je založeno 2,8 m pod dnešním terénem, respektive pod úrovní vozovky. Ve východní zdi je vyzděna maloformátovými cihlami čtvercová odkládací nika o rozměrech 0,6 × 0,5 m,

Obr. 19: Brno – město, Dominikánské náměstí č. 1, parcela č. 509, půdorys kamenného jádra v úrovni suterénu, šedě předpokládané zdivo v úrovni přízemí, východně kaple Panny Marie a sv. Václava (před 1297), čárkově hranice zástavby do počátku 20. století, umístění v současné parcelaci.

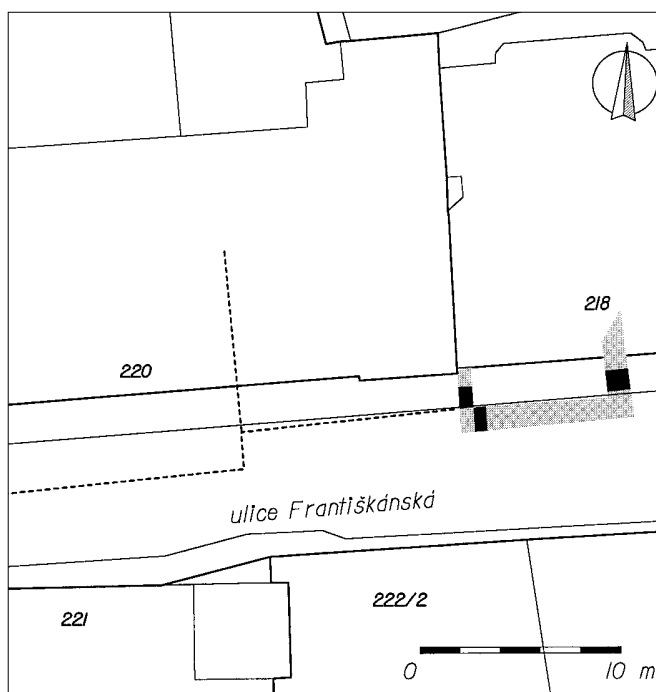
hluboká 0,26 m. V severní zdi, přibližně ve středu, je situována vstupní šíje z prostoru dvora. Její armování je vyzděno z maloformátových cihel. V západní třetině jižní zdi byla prolomena trojice oken vyzděných z cihel, zaklenutých segmentem, osazených obdélným ostěním o rozměrech 0,6 × 0,25 m. Okna měla velmi strmé bankály vyzděné z kamene. Obdobné okno bylo osazeno v severní zdi 2,6 m od severovýchodního kouta. V úrovni přízemí se k podskepené části stavby přimyká průjezd o rozměrech 8,0 × 9,6 m, takže stavba dosahovala účtyhodných rozměrů 28,0 × 9,5 m. Ze severozápadního rohu pak vybíhala parcelní zeď k ulici Panenské, se kterou bylo provázáno roubení studny téže stavební fáze. Východní část stavby je v superpozici ke staršímu dřevohliněnému suterénu, z jehož zásypu pochází keramický materiál, rámcově datovaný do druhé poloviny 13. století. Sklep je identifikovatelný na plánech z roku 1845, pořízených při příležitosti stavebních úprav celého komplexu budov pro potřeby vojska. Budova spolu s celým komplexem zanikla v prvním desetiletí 20. století.⁴⁷⁾

Františkánská č. 1 – 3, parcela č. 227: Při hloubení výkopu pro inženýrské sítě byla ve vzdálenosti 3,5 m před dnešní frontou domu zachycena čelní zeď a z ní vybíhající zdi, určující šířku suterénu. Zdivo bylo vystavěno z metabazitů spojovaných oranžovou maltou, jeho mocnost dosahovala 0,7 m. Úroveň podlahy se nepodařilo identifikovat. Šířka objektu odpovídá situaci zachycené plánem stabilního katastru z roku 1825.⁴⁸⁾

46) D. Merta – R. Procházka – J. Sadílek, Brno, Dominikánská 11/13, ne-publ. stavebněhistorický průzkum, Archaia č.j. 13/99, 1999.

47) P. Holub – D. Merta – M. Peška, Dominikánské náměstí – havárie. Terénní dokumentace, archiv Archaia Brno, 2000. Situaci odhalené na Dominikánském náměstí bude věnován podrobný příspěvek v Archeologia historica č. 26.

48) D. Merta – M. Peška – R. Procházka – J. Sadílek, Předběžné výsledky zachranných archeologických výzkumů v Brně v roce 1999..., cit. v pozn. 1, s. 52 – 54.

Obr. 20: Brno – město, Františkánská č. 1, 3, 5, parcela č. 218 a 220, půdorys kamenného jádra v úrovni suterénu, černě odkryté zdivo, šedě doplnění předpokládaného půdorysu, čárkovaně průběh uliční čáry dle stabilního katastru z roku 1825, umístění v současné parcelaci.

Františkánská č. 9, parcela č. 217: Při dokumentaci doprovázející sanaci unikátního, v jádru středověkého domu bylo ve statické sondě situované v jihozápadním rohu stavby (při uliční čáře) identifikováno kamenné nároží suterénu. Dochované konstrukce, zejména lomové zdivo na západě a jihu, dovolují vymezit nejstarší zjištěné jádro zděné stavby, omezující se na plochu předních dvou místností západního traktu spolu s přilehlým úsekem chodby. Jak ukázala sonda v jihozápadním koutě jižní prostory, vyhloubená v roce 1990 a obnovená v roce 2000, nacházela se jižní, gotická stěna o více než půl metru hlouběji v ploše parcely. Vzhledem k zahlobení zdiva 4 m pod okolní terén a lícování vnitřní stěny lze usuzovat, že se jedná o zasypaný kamenný sklep, původně opatřený plochým trámovým stropem. Zánik sklepa lze pomocí keramiky ze zasypu zasadit někdy do přelomu 14. a 15. století. Poloha předpokládané severní a východní obvodové zdi jádra nebyla dosud spolehlivě zjištěna, k upřesnění, případně ztotožnění s průběhem pozdějších konstrukcí by byl nutný další archeologický výzkum v přední části parcely.⁴⁹⁾ Vzhledem k stavebním aktivitám na parcele lze

49) Podrobněji problematika zástavby Františkánské č. 9: P. Kováčik – D. Merta – M. Peška – R. Procházka – J. Sadílek, Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2000, Přehled výzkumů 42 (2000), Brno 2001, s. 99 až 102.

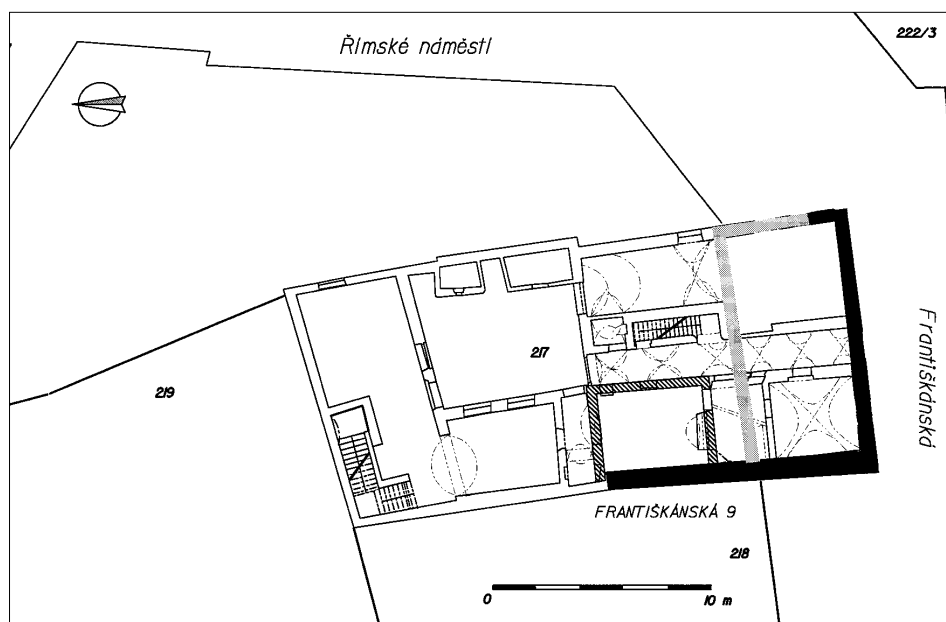
v budoucnosti předpokládat odhalení celého půdorysu kamenného jádra.

Petrov č. 4, parcela č. 343: V prvním suterénu dosud zachovaná část sklepa, náležící sledovanému horizontu staveb se mírně vymyká výše popsaným situacím. Suterén byl částečně zatesán do skalního podloží, jeho jižní část se nepochybně nacházela v úrovni povrchu terénu. Nepravidelně obdélná prostora sklepa má rozměry 6 × 5 m. Obvodové kamenné zdivo je vyzdženo ze slepenců Old Red na oranžovou maltu. V jižní zdi je prolomený půlkruhově zaklenutý gotický portál, vedoucí do dvora. Východně od vchodu se nachází malé čtvercové okénko se strmým bankálem vyzdžným z kamene. Místnost, původně plochostropá, byla v novověku zaklenuta parabolickou valenou klenbou z cihel. Situace domu by si pro důkladnější poznání stavebního vývoje vyžadovala podrobný hloubkový SHP.⁵⁰⁾

Běhounská č. 7, parcela č. 49: Při hloubení průzkumné sondy v rámci projektu sanace podzemí bloku 33 byla ve zovzduchu před domem obnažena koruna zdiva severovýchodního nároží sklepa. Zdivo bylo vystavěno z metabazitů na oranžovou maltu, základová spára se nacházela v hloubce 2,4 m pod povrchem půdního typu. Původně plochostropý prostor byl v renesanci zaklenut půlkruhovou valenou klenbou vyzdžnou z cihel. Uliční čára odpovídá situaci zachycené na plánu stabilního katastru z roku 1825, kdy byla oproti dnešnímu stavu posunuta 1,5 m do středu ulice. Poměrně přehlednou stratigrafickou situaci zachytil přilehlý řez. Suterén byl zasypán stavebním rumem ještě někdy v období novověku.

Běhounská č. 9, parcela č. 48: Situace obdobná Běhounské č. 7, jihovýchodní nároží sklepa domu bylo na spáru přizdženo k sousednímu domu. Kamenné zdivo zbu-

50) L. Hanák, Brno, historické jádro, stavební vývoj, SÚRPMO 1979, s. 156 až 158, M. Ambroz, Petrov č. 3 a 4, stavební historický průzkum, 1997, nepubl. rkp.

Obr. 21: Brno – město, Františkánská č. 9, parcela č. 217, půdorys kamenného jádra v úrovni suterénu, vyznačeno černě, šedě doplněn předpokládaný půdorys, šrafováně dnes již neexistující relikt cihlového domu z druhé poloviny 15. století, umístění v současné parcelaci.

dované z metabazitů, spojovaných tmavě žlutou maltou, bylo založeno 2,2 m pod úroveň půdního typu. Stavba zanikla ve stejném časovém období jako výše popsany dům na Běhounské č. 7.⁵¹⁾

Panská č. 3, parcela č. 428: Při záchranném archeologickém výzkumu, doprovázejícím zástavbu dvorku v domě na Masarykově ulici č. 2, byl zachycen v severozápadním koutě zkoumané plochy reliktní nároží kamenného zdiva. Zeď byla vystavěna z metabazitů spojovaných oranžovou maltou, založena byla na úrovni povrchu sprašového podlaží. Nepodařilo se zjistit žádné rozměry. Ke zdi byla v superpozici odpadní jímka, z jejíž výplně pochází keramický materiál datovaný do 14. století. Nároží patřilo stavbě nacházející se na parcele dnešní Panské č. 3.⁵²⁾

Poštovská č. 1/3, parcela č. 149: Při dohledu sond sanace podzemí (blok 26) byl v sondě před vchodem do objektu pošty zachycen reliktní středověkého zdiva. Západní profil obnažil část vnitřního zdiva o délce necelých 2 metrů. Zeď byla předsunuta asi o 2,5 m dnešní uliční frontě. Částečně se podařilo odhalit z maloformátových cihel vyzděné bankály světlíků. Surovina kamenného zdiva byly slepence Old Red spojované oranžovou maltou. Velké množství inženýrských sítí, procházející v těsné blízkosti zdi, a omezený půdorys sondy znemožnily získat další poznatky o této stavbě. Odkrytá situace odpovídá průběhu uliční čáry zachycené na plánu stabilního katastru z roku 1825, který umožňuje zrekonstruovat pravděpodobné rozměry sklepa, respektive domu a jeho umístění v parcele. Dům včetně sklepa byl zničen při výstavbě budovy pošty na přelomu 19. a 20. století.⁵³⁾

Jakubská č. 6, parcela č. 547: Průzkumná sonda hloubená v rámci sanace bloku 32 odhalila korunu zdiva neznámé sklepní prostory a k ní přiléhající průjezd. Masivní zdivo o síle 1,2 m bylo vyzděno z metabazitů spojovaných sytě žlutou maltou, jeho základová spára se nacházela v hloubce 3,2 m pod úroveň současného povrchu. Situace opět odpovídá stavu zachycenému na plánu stabilního katastru.⁵⁴⁾

Veselá č. 2, parcela č. 529: Při hloubení průzkumné sondy ve sklepě novostavby nájemního domu z přelomu 19. a 20. století bylo obnaženo základové zdivo jižní zdi sklepa. Kamenná zeď byla postavena z metabazitů spojovaných oranžovou maltou. Při vynesení odhalené situace do plánu stabilního katastru lze rekonstruovat jihovýchodní nároží stavby.⁵⁵⁾

OTÁZKA DATAČE

Základní otázkou, která nebyla dosud přesvědčivě zodpovězena, je problematika absolutní datace kamenných ja-

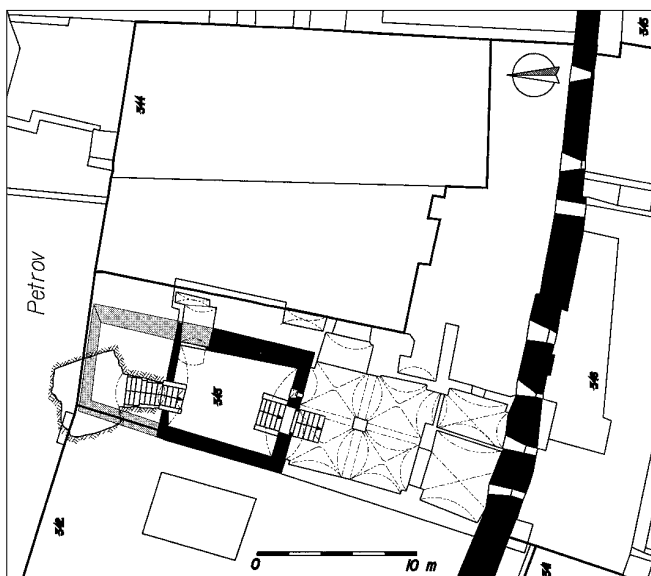
51) K domům Běhounská č. 7 a 9 více M. Peška, blok 33. Terénní dokumentace, archiv Archaia Brno, 2001.

52) D. Merta – M. Peška – R. Procházka – J. Sadílek, Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 1999..., cit. v pozn. 1, s. 48-49.

53) D. Merta, Blok 26 – 35. Terénní dokumentace uložena v archivu společnosti Archaia, Brno 1998.

54) M. Peška, blok 33. Terénní dokumentace, archiv Archaia Brno, 2001.

55) P. Kouřák, Vnitroblok 29. Terénní dokumentace, archiv Archaia Brno, 2001.

Obr. 22: Brno – město, Petrov č. 4, parcela č. 343, černě půdorys kamenného jádra v úrovni suterénu, šedě doplněný předpokládaný půdorys v úrovni přízemí, umístění v parcele, jižně kamenného jádra městská hradba.

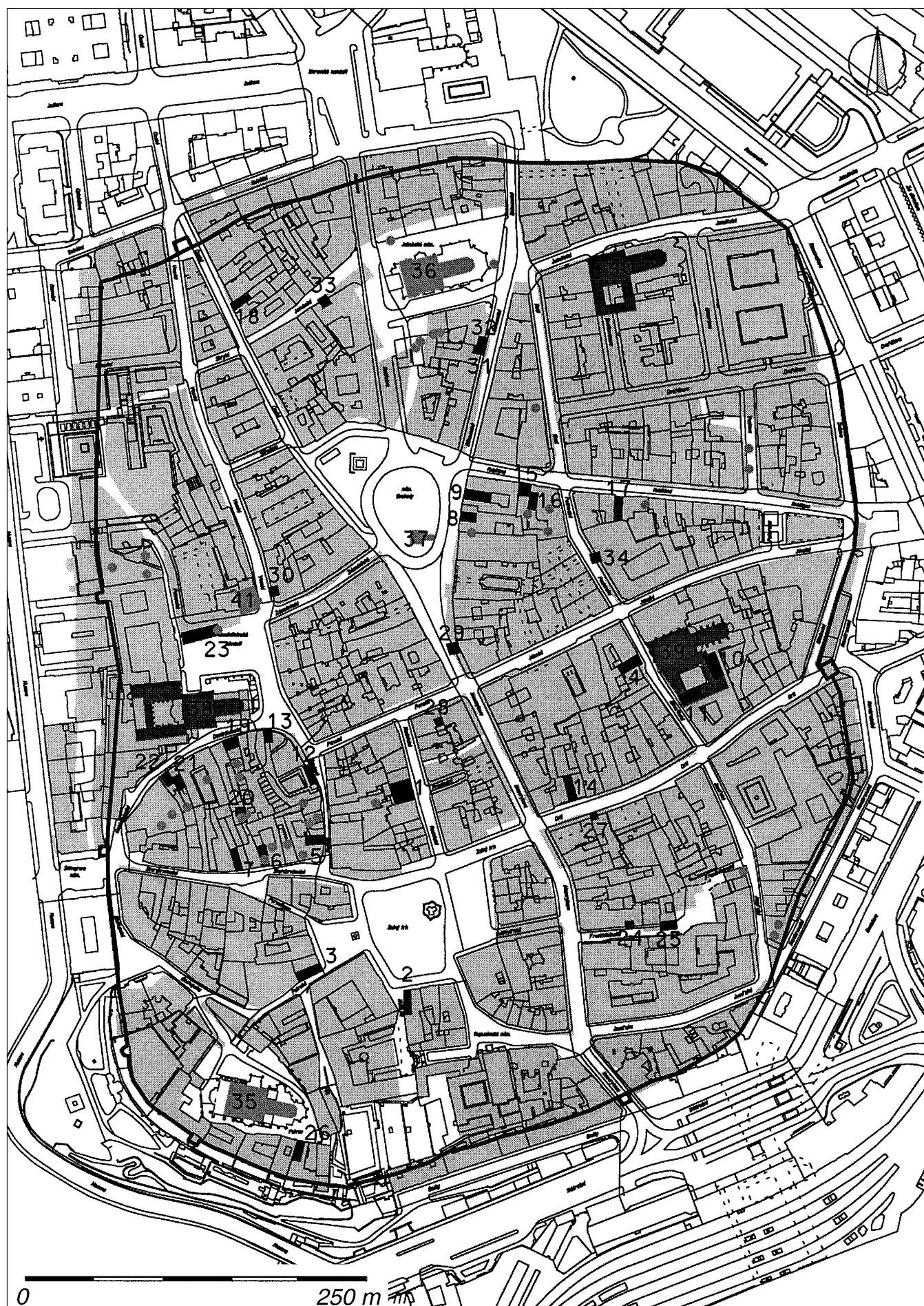
der. Možnost datování je vzhledem k absenci písemných pramenů i původních architektonických detailů velice omezena. K dataci je v současnosti možno využít dendrochronologii, archeologickou stratigrafii a stavebně historické analogie.

Dendrochronologicky neměřitelné nálezy původních dřevěných prvků, učiněné v trámové kapse na náměstí Svobody č. 8 a v osvětlovací nise ve sklepe domu Dominikánská č. 5 jsou prozatím příslibem do budoucna. Doposud jedině absolutní datum vymezující dobu vzniku těchto staveb bylo získáno na Koblišné č. 4. Pod maltovou podlahou kamenného jádra („domu I“) byly ze staršího staršího objektu vyzvednuty vzorky ze dvou bukových fošen, které byly pomocí dendrochronologie datovány do roku 1260, respektive 1261.⁵⁶⁾

Nejdostupnější metodou datace je v současnosti archeologická stratigrafie. Ta je však použitelná pouze pro kamenná jádra ve stratigrafickém vztahu k odkrytým archeologickým situacím, i tak je však většinou rámcová (v intervalu dvaceti až třiceti let). Suterén Starobrněnská č. 2 - 4 byl postaven do prostoru staršího sklepa, z jehož zasypu byla získána keramika druhé poloviny 13. století. Stavba kamenného jádra domu Dominikánská č. 5 porušila starší dřevohliněný suterén, který byl záměrně zasypán. Ze zasypu pochází keramika druhé poloviny 13. století. Ani zde nelze jednoznačně určit, zda zasypání sklepa bylo důsledkem stavby jádra, nebo ji předcházelo. Ze zasypu kamenného sklípku na parcele domu Dominikánská č. 7, zaniklého požárem, byl získán soubor keramiky datovaný do období okolo roku 1300. Sklípek byl reparací (vyzděním) starší dřevohliněné stavby, zničené požárem někdy po roce 1250. Výjimkou mezi kamennými jádry je „dům I“ z minoritského kláštera⁵⁷⁾ a objekt Staré radnice, který byl dle výsledků stavebně historického průzkumu vystavěn již před polovinou 13. století.⁵⁸⁾

56) J. Dvorská – D. Merta – M. Peška, Dendrochronologie v historickém jádru Brna..., cit. v pozn. 41.

57) R. Procházka, Zrodu středověkého města na příkladě Brna..., cit. v pozn. 15, s. 66 - 67.

Dataci stavebního horizontu kamenných jader z hlediska stavebně historického nám umožňuje srovnání s významnými sakrálními i profánními stavbami v Brně a jeho blízkém okolí. Lze tak učinit především porovnáním stavební techniky, zvláště pak zhodnocením použití maloformátových cihel k vyzdění architektonických detailů, typických pro tento horizont. Zdivo těchto staveb je převážně kamenné, někdy v průběhu druhé poloviny 13. století však nastupuje i zdivo smíšené se zlomky maloformátových cihel. Jako stavební materiál jsou využity kameny z místních zdrojů.⁵⁹⁾ Spojovacím materiálem je hrubá, převážně oranžová vápenná malta, ostřena malými oblázky. Této technice odpovídá nejstarší stavební fáze hradu Špilberku, datovaná do 70. let 13. století,⁶⁰⁾ řadí se sem i II. stavební fáze chrámu na Petrově.⁶¹⁾ V obou případech byla využita shodná stavební technika s použitím maloformátových cihel. Jejich nálezy jsou doloženy z výzkumu blízkého hradu Obřany, založeného před rokem 1270,⁶²⁾ ale například i z městských hradeb, kde byly použity k vyzdění armování stínek cimbuří.⁶³⁾ K výstavbě opevnění v tomto období se snad váže i listina Václava II., kterou v roce 1293 daroval městu zdejší clo na mostech, určené k opravě hradeb.⁶⁴⁾ K dataci přispívá i odhalené základové zdivo kaple Panny Marie na Dominikánském náměstí, vystavěné stejnou technologií jako kamenná jádra. Kapli dal stavět při markraběcím domě Václav II. roku 1297.⁶⁵⁾ Do stejného časového, respektive stavebního horizontu patří i kostel sv. Mikuláše na náměstí Svobody.⁶⁶⁾ Dokumentované stratigrafické situace stavbu jednoznačně datují do závěru 13. století. Není bez zajímavosti, že maloformátové cihly byly v průběhu 13. sto-

letí používány i k vyzdění vstupních šjíj dřevohliněných suterénů⁶⁷⁾ a jejich hojně nálezy v zásypech těchto staveb nabízejí myšlenku použití i pro některé části nadzemních konstrukcí. Po roce 1300 tato stavební technologie spolu s maloformátovými cihlami v brněnské architektuře postupně mizí.⁶⁸⁾

Všechny indicie zatím nasvědčují tomu, že horizont budování těchto staveb v Brně spadá do poslední třetiny 13., případně prvních desetiletí 14. století (když pomineme Starou radnici a stavby v minoritském klášteře).

V naprosté většině byla výše popsaná kamenná jádra budována po zániku starší dřevohliněné zástavby. Tato situace napomáhá vymezit spodní hranici jejich výstavby. Zánik suterénů dřevohliněných domů, kdy se z velké míry jednalo o následky požáru, lze na základě keramických souborů a ojedinělých nálezů mincí datovat do posledních desetiletí 13., případně samotného počátku 14. století. Mezi dřevohliněnou podsklepenou zástavbou a kamennými jádry neexistuje žádný rozpoznatelný stavební horizont.

Situaci, v níž kamenná jádra postupně nahrazují dřevohliněnou zástavbu nebo na ni navazují, se pravděpodobně podařilo zachytit u stavby v ulici Starobrněnské č. 2 - 4. Obdobný stavební vývoj je znám i z jiných lokalit. Pro dataci a analogii současné koexistence dřevohliněné stavby a kamenného jádra z oblasti Moravy představuje nález v Uherském Hradišti v Sojákově ulici, kdy bylo archeologickým výzkumem objeveno kamenné jádro, bezprostředně navazující na dřevohliněnou stavbu. Stavební aktivita je zde datována do 80. let 13. století.⁶⁹⁾ Obdobná situace je dokumentována z výzkumů v Ungeltě na Starém Městě pražském a snad i v Mostě.⁷⁰⁾ U většiny brněnských staveb je doložena výstavba kamenných jader až po zániku dřevohliněných domů. Tuto situaci přesvědčivě dokládají nálezy z náměstí Svobody č. 8, Dominikánské č. 5 a 7, z Dominikánského náměstí č. 1.

58) B. Samek: Brněnská radnice..., cit. v pozn. 7, s. 177.

59) Ke stavební surovinové základně obecně blíže: J. Dvořák, Stavební kámen starší středověké architektury v Brně, In: Z pravěku do středověku, Brno 1997, s. 165 - 174, I. Mrázek, kamenná tvář Brna, 1993.

60) Ke Špilberku více: D. Cejnková - I. Loskotová - M. Plaček, Předběžné výsledky archeologického výzkumu Špilberku, Brno v minulosti a dnes 13, 1995, s. 150 - 163, J. Kuthan, Česká architektura v době posledních Přemyslovců..., s. 75 - 79, K. Benešová - P. Chotěbor - T. Durdík - M. Plaček - D. Prix - V. Razim, Architektura gotická..., s. 138 - 139. V současnosti je zdivo vystavěné zmiňovanou stavební technikou prezentováno ve druhém patře severního křídla, ve výstavních prostorách.

61) L. Jan - R. Procházka - B. Samek, Sedm set let brněnské kapituly, Brno 1998, s. 25 n.

62) L. Konečný, Dosavadní výsledky archeologického průzkumu hradu Obřany u Brna, Archaeologia historica 2, Brno 1977, s. 229 n. M. Plaček, Hrad a zámek na Moravě a ve Slezsku, Praha 1996, s. 265 - 266.

63) P. Kos - J. Unger, Ul. Husova 14, nálezy zpráva č. j. 23/01 - I uložena v archivu ÚAPP Brno. Z dokumentace je patrné, že hradba od základů po stínky je postavena jednofázově. Základ porušuje kulturní vrstvu z první poloviny 13. století. Cimbuří je dosud viditelné v prostoru stojícího úseku městské hradby v ulici Panenská a na Petrově.

64) F. Šujan, Dějepis Brna. Vlastivěda moravská. II. Místopis, Brno 1907, s. 34.

65) M. Flodrová, "Královský" a "markraběcí" dům v Brně, in: Brno v minulosti a dnes XIII, Brno 1995, s. 73 n. J. Kuthan, Česká architektura v době posledních Přemyslovců, s. 72.

66) D. Merta - M. Peška - J. Sadílek - K. Urbánková: Kostel sv. Mikuláše na náměstí Svobody v Brně, Brno v minulosti a dnes XV, v tisku.

67) Zejména se jedná o publikovaný nález vyzdění vstupní šje v prostoru Radnické 8: I. Loskotová - R. Procházka, Brněnské zemnice (Příspěvek k vývoji městské zástavby 13. století), In: Brno v minulosti a dnes XIII, Brno 1995, s. 128 n. R. Procházka, Zrod středověkého města na příkladu Brna (Rašínova č. 6), s. 81 - 82, nový nález byl učiněn v prostoru Dominikánské 5, výzkum je však v současné době ve fázi zpracování.

68) Nálezy souborů z archeologických výzkumů obsahující stavební keramiku nebyly doposud podrobně zpracovány. Problematické se v současnosti věnuje ve své seminární práci P. Holub, student Ústavu muzeologie a archeologie FF MU.

69) R. Procházka - R. Snášil, Hlavní rysy lokační zástavby Uherského Hradiště ve 2. polovině 13. století. In: Urbes medii aevi, Praha 1984, s. 45 - 46. Nověji pak R. Procházka, Zur Frage der ältesten Bebauung in den südmarische Städten. In: H. Brachmann - J. Klápště eds., Hausbau und Raumstruktur früher Städte in Ostmitteleuropa. Památky archeologické - Supplementum 6, 1996, s. 120 - 141.

70) Z. Dragoun, K otázce vztahu středověkých zahloubených obytných objektů a románských domů, Archeologia Pragensia 1984, s. 73 - 83.

Obr. 23: Lokalizace jednotlivých staveb v rámci MPR Brno, obdélníky a čtverečky vyznačena kamenná jádra, puntíky představují archeologicky doložené starší dřevohliněné suterény. 1 - Radnická č. 8, 2 - Zelný trh č. 7, 3 - Zelný trh č. 9, 4 - Minoritská č. 2, 5 - Starobrněnská č. 2/4, 6 - Starobrněnská č. 8, 7 - Starobrněnská č. 12, 8 - Náměstí Svobody č. 8, 9 - Náměstí Svobody č. 7, 10 - minoritský klášter dům I, 11 - minoritský klášter dům II, 12 - Mečová č. 2 dům I., 13 - Mečová č. 2 dům II., 14 - Orlí č. 3, 15 - Kobližná 4 dům I., 16 - Kobližná 4 dům II., 17 - Kobližná č. 10/12, 18 - Česká č. 10, 19 - Dominikánská č. 5, 20 - Dominikánská č. 7, 21 - Dominikánská č. 11, 22 - Dominikánská č. 13, 23 - mincmistrovský sklep - Dominikánské náměstí 1, 24 - Františkánská č. 1/3/5, 25 - Františkánská č. 9, 26 - Petrov č. 4, 27 - Orlí č. 6, 28 - Panská č. 3, 29 - Náměstí Svobody č. 15, 30 - Veselá č. 2, 31 - Běhounská č. 7, 32 - Běhounská č. 9, 33 - Jakubská č. 6, 34 - Poštovská č. 1/3, pro orientaci následují sakrální stavby ze stejného stavebního horizontu: 35 - chrám sv. Petra a Pavla, 36 - farní kostel sv. Jakuba Většího, 37 - kostel sv. Mikuláše, 38 - dominikánský klášter s kostelem sv. Michala, 39 - minoritský klášter s kostelem sv. Jana, 40 - herburský klášter, 41 - královská kaple Panny Marie a sv. Václava.

PŮDORYSNÉ ŘEŠENÍ STAVEB

Při dodržení uličních čar, tak jak jsou zachyceny na plánu stabilního katastru z roku 1825, a z umístění některých sklepů kamenných jader uvnitř parcely lze celkem dobře rekonstruovat rozměry domů. Již dnes je jasné, že ve většině případů byla nadzemní podlaží podsklepena pouze částečně. Šachovnicové uspořádání sklepů vypovídá nejspíš o podřízení se statické situaci, aby nedocházelo k narušení sousedních staveb.

Obdobné dispozice v nejbližším okolí datované do stejného časového horizontu vykazují překvapivě především nálezy ze slovenské Bratislavy a Trnavy.⁷¹⁾

Otázkou zůstává, zda domy byly kamenné celé, nebo se jednalo o smíšenou konstrukci s tím, že nadzemní část byla hrázdná a jen sklepy byly vyzděny z kamene. Tuto otázku v současnosti nelze zodpovědět. Jedním z hlavních důvodů je fakt, že tyto vrcholné středověké stavby prošly množstvím zásadních přestaveb, kdy pravděpodobně již ve středověku, zcela jistě v průběhu 16. století byly případně dřevohliněné konstrukce nahrazovány kamennou zástavbou.

Vzhledem k současnému stavu poznání, kdy jsou neustále odhalovány nové stavby, které, co se týká půdorysné dispozice, reprezentují různá rozvržení (viz obrazové přílohy), nelze prozatím mluvit o typologii jednotlivých staveb. Zkoumané situace nebyly nikdy zcela totožné, každé nově identifikované kamenné jádro přináší další, dosud neznámé informace.

ZÁVĚR A SHRNUTÍ PROBLEMATIKY

V současnosti jsou v Brně rozpoznány více než tři desítky kamenných měšťanských staveb. Jejich výstavba je rámcově

zasazena do poslední třetiny 13. století, případně prvních desetiletí století následujícího. Zůstává však několik naléhavých, dosud nezodpovězených otázek. Pokusit se datovat některou ze staveb absolutně. Objekty typologicky rozčlenit na několik dnes již se rýsujících skupin a zvážit možnost, zda i typologické odlišnosti nemohou naznačovat několik stavebních horizontů. V neposlední řadě pak vyřešit otázky nadzemních konstrukcí, což se týká jak rozvržení půdorysů, tak i použitých stavebních technologií.

O možnosti identifikace dalších kamenných jader si lze utvořit představu z následujících faktů. Z 580 domů vnitřního města, které si vesměs podržely středověkou podobu, bylo v letech 1865 až 1905 zbořeno a znovu postaveno 429 budov.⁷²⁾ Mnohé další stavby ustoupily výstavbě v následujícím období. K prozkoumání tedy zbývá kolem šedesáti až sedmdesáti domů. Na základě dosavadních zkušeností lze téměř s jistotou předpokládat, že v převážné většině těchto domů jsou zachovány relikty kamenných jader. Z archeologického hlediska je velmi pravděpodobné, že další kamenná jádra odkryjí archeologické výzkumy v prostoru proluk, dvorků a nově rozšířených ulic v centru města.

Zvláštní pozornost by proto v budoucnosti měla směřovat k historickým domům v bloku Špalíčku, severní straně Jakubské ulice, některým domům na Kapucínském náměstí, ústí ulice Kobližné do náměstí Svobody, ulici České, jižní straně Orlí, jižní straně ulice Panské (mezi Mečovou a Radnickou), ulici Mečové, jižní straně Zelného trhu a západní straně ulice Radnické.

Výše popsaná kamenná jádra, respektive jejich dosud dochované množství, byla podnětem pro zadání programového projektu Ministerstva kultury ČR - „Měšťanský dům středověkého Brna“, který se zabývá vyhodnocením a dokumentací středověké měšťanské zástavby v Brně. Předpokládaným výstupem projektu bude katalog obsahující základní údaje, fotografickou a plánovou dokumentaci jednotlivých staveb.⁷³⁾

71) K situaci v Trnavě a Bratislavě, kde jsou velmi obdobné výsledky jako v Brně vybraná literatura: I. Staník - J. Žuffová, Počiatky urbanizmu mesta Trnava. AH 20, 1995, s. 285 - 298. J. Žuffová, Počiatky murovanej zástavby na parcele Domu M. Sch. Trnavského. Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja, Trnava 1997, s. 15 - 22. P. Baxa - V. Ferus - M. Musilová, K počiatkom kamennej meštianskej architektúry v Bratislave. SA XXXV - 2, 1987, s. 417 - 438. V. Ferus - P. Baxa, Das Bürgerhaus in Bratislava in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts, Archeologické rozhledy XLIII/1991, s. 285 - 304, H. Haberlandová - Š. Oriško, K stredovekému vývinu mesta, Pamiatky - príroda 6, 1985,

s. 23n, M. Zemková, stredoveký meštiansky dom na Nálepkovej č. 16, pamiatky - príroda 5, 1988, s. 7n.

72) C. Hálková - Jahodová, Brno. Stavební a umělecký vývoj města..., cit. v pozn. 6, s. 326.

73) Nositelem projektu - PK 01P40PP 006 - je společnost Archaia, vedoucím řešitelem PhDr. Rudolf Procházka, CSc.

DIE ÄLTESTE BÜRGERLICHE STEINARCHITEKTUR IN BRNO

Schon seit mehr als zwei Jahrzehnten verliefen im Stadtzentrum von Brno (Brünn) intensive archäologische Rettungsgrabungen. Die Zahl der durchgeführten Grabungsaktionen nähert sich schon zu zweihundert, wodurch Brno eine der am besten archäologisch durchforschten Städte der Tschechischen Republik wird. An den Forschungen in der Stadt beteiligten sich mehrere Institutionen (Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften in Brno – ArÚ AV ČR, Museum der Stadt Brno – MuMB, Mährisches Landesmuseum – MZM, Institut der archäologischen Denkmalpflege Brno – ÚAPP Brno). Seit 1997 zählt zu ihnen die neuerrichtete Brünnener Zweigstelle des e. V. Archäia, die ihr Interesse systematisch auf Erforschung Brünns richtete. Die Bemühung um Ergreifen des Umwandlungsprozesses von der frühprzemislidischen Besiedlung zu einer hochmittelalterlichen Stadt stellt die Schlüsselaufgabe dieser Arbeitsstelle dar.

Seit der zweiten Hälfte der neunziger Jahre (des 20. Jh.) läßt es sich von einer systematischen archäologischen Erforschung des Denkmalschutzgebietes Brno und von Durchsetzung der sogen. totalen Archäologie sprechen, die manche neue gemeinsame Feststellungen herbeibrachte. Von einer Reihe der Teilthemen heben wir namentlich die Mappierung des Geländereiefs des besiedelten Gebietes, den Strukturwandel der Parzellenbebauung mit Nachdruck auf die Entwicklung und Beziehung zwischen den gemauerten und Holzlehmgebäuden hervor. Im Fall des Häuserblocks „Velký Špalíček“ zwischen der Starobrněnská, Mečová und Dominikánská (Altbrünner, Schwert- und Dominikanergasse) kann man von Erkenntnis der Baustrukturentwicklung eines ganzen Blocks sprechen.

Zwischen den Jahren 1988-2001 erfolgten 20 archäologische Rettungsgrabungen, bei den man 26 Steinbautenrelikte identifizierte. Vier weitere Relikte wurden bei bauhistorischen Untersuchungen festgestellt. Alle Bauten datierte man generell in das letzte Drittel des 13. Jahrhunderts.

In der Literatur wurden Bauten dieses Horizonts im Fall der Häuser Radnická (Rathausgasse) Nr. 8 (altes Rathaus), Zelný trh (Krautmarkt) Nr. 7, Starobrněnská (Altbrünner Gasse) 2-4 und im Haus am Náměstí Svobody (Freiheitsplatz) 7 erwähnt.

Der vorliegende Artikel orientiert sich zur kurzgefaßten Beschreibung der zum J. 2001 bekannten Bauten, damit er das Bild des zeitgenössischen Erkenntniszustandes der ältesten steinernen städtischen Architektur in Brno zu begreifen versucht.

Eine noch nicht überzeugend beantwortete Frage stellt die Problematik der absoluten Datierung der Steinkerne dar. Die Datierungsmöglichkeit ist mit Rücksicht zu mangelnden schriftlichen Quellen und ursprünglichen architektonischen Gliedern sehr verengt. Zur Datierung kann man sich gegenwärtig der Dendrochronologie, archäologischen Stratigrafie und bauhistorischen Analogien bedienen.

Alle Indizien zeugen bisher dafür, daß der zeitliche Horizont solcher Bauten in Brno ins letzte Viertel des 13., bzw. in die ersten Jahrzehnte des 14. Jahrhunderts zufällt. Die überwiegende Mehrheit der Steinkerne wurde nach dem Verschwinden älterer Holzlehmbebauung errichtet. Der Niedergang der Untergeschosse der Holzlehmhäuser läßt sich in die letzten Jahrzehnte des 13., bzw. in den engsten Anfang des 14. Jahrhunderts datieren. Zwischen der Holzlehmphase und den Steinkernen ist kein erkennbarer zeitlicher Horizont vorhanden.

Grundrisse der oberirdischen Partien der Bauten sind verhältnismäßig rekonstruierbar. Bei der Beibehaltung der in der Indikationskarte (1825) eingezeichneten Straßenfluchten und mit Hilfe der Lokalisierung einiger Kellerräume im Parzelleninneren lassen sich die Häusermaße ganz gut rekonstruieren. Schon heute ist es klar, daß die Häusermehrzahl nur teilweise unterkellert war. Die schachbrettartige Kelleranordnung beweist ihre Unterwerfung der statischen Situation in dem Sinne, daß die gegenseitige Bedrohung benachbarter Bauten höchst beschränkt wird. Fraglich bleibt, ob ganze Häuser aus Stein erbaut waren oder nur Kellerräume, über den der Oberbau in Fachwerkweise ausgeführt war.

Mit Rücksicht zum gegenwärtigen Erkenntniszustand bei fortlaufender Feststellung weiterer Bauten mit verschiedenen Grundrissanlagen kann man bisher kaum von einer Typologie der Einzelbauten sprechen.

Gegenwärtig wurden in Brno mehr als dreißig aus Stein erbaute Bürgerbauten festgestellt. Ihr Aufbau erfolgte wohl im letzten Drittel

des dreizehnten, bzw. in den ersten Jahrzehnten des folgenden Jahrhunderts. Der Bauhorizont wurde zeitlich bestimmt, einige dringende Fragen blieben jedoch bisher unbeantwortet. Erforderlich ist einen der Bauten absolut datieren zu versuchen. Es scheint als notwendig die Objekte typologisch in die schon heute sich auszeichnenden Gruppen einzuordnen und die Möglichkeit zu überlegen, ob die typologischen Unterschiede nicht mehrere Bauhorizonte hätten signalisieren können; in der nicht letzten Reihe auch die Fragen der Oberbaukonstruktionen hinsichtlich der Grundrissanlagen sowie der Bautechnologien zu lösen.

Als Hauptgrund dafür, warum solchen Bauten nicht die gehörige Aufmerksamkeit gewidmet wurde, scheint die bisherige Methodik der Bauanalysen zu sein, da vorwiegend vor 1997 ihre Tiefenform nicht konsequent erfüllt wurde. Ein anderes Problem scheint die übermäßige Einseitigkeit beider betroffener Fachbereiche zu sein, denn die Archäologen verfolgten nur die durch ihre Grabung freigelegten Situationen und die Kunsthistoriker hingegen die gegenwärtig stehende Form. Man hat also die gegenseitige Erkenntnisbindung und Reflexion nicht genutzt.

Die Identifikationsmöglichkeiten weiterer Steinkerne kommen von folgenden Fakten heraus: Von 580 Häusern der Brünnener Innenstadt, die sich ihre mittelalterliche Gestalt behalten hatten, wurden in Jahren 1865-1905 429 Gebäude abgerissen. Noch einige Bauten wichen dem Aufbau in folgenden Jahren. Zur Erforschung bleiben also ungefähr 60 bis 70 Häuser. Aufgrund bisheriger Erfahrung läßt es sich nahezu sicher voraussetzen, daß die überwiegende Mehrheit dieser Häuser Steinkernrelikte beinhalten kann.

Die Auswertung und Dokumentierung der ältesten Steinbebauung in Brno ist gegenwärtig Thema des Programmprojektes des Kulturministeriums der Tschechischen Republik – „Das Bürgerhaus mittelalterlichen Brünns“. Das Ziel des Projektes stellt ein Katalog der Grundangaben, der fotografischen und Plandokumentation einzelner Bauten dar.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Brno-Stadt, Radnická (Rathaus-) G. Nr. 6, Steinkerngrundriss im Erdgeschoss, (schwarz), Lokalisierung in der gegenwärtigen Parzellierung (nach B. Samek).

Abb. 2: Brno-Stadt, Zelný trh (Krautmarkt) Nr. 7, Parzellen-Nr. 439, Steinkerngrundriss im Untergeschoss, Lokalisierung in der Parzelle.

Abb. 3: Brno-Stadt, Zelný trh 9, Parzellen-Nr. 385/1, Steinkerngrundriss im Untergeschoss, Lokalisierung in der Parzelle.

Abb. 4: Brno-Stadt, Minoritská (Minoriten) G. Nr. 2, Parzellen-Nr. 178, Steinkerngrundriss im Erdgeschoss, schwarz – erhaltenes Mauerwerk, grau – vorausgesetzter Grundriss (ergänzt), Lokalisierung in der Parzelle.

Abb. 5: Brno-Stadt, Starobrněnská (Altbrünner) G. Nr. 2-4, Parzellen-Nr. 448, schwarz – Steinkerngrundriss im Untergeschoss, kreuzschraffiert – älteres Holzlehmuntersgeschoss, Lokalisierung in der Parzelle.

Abb. 6: Brno-Stadt, Starobrněnská 8, Parzellen-Nr. 453, Steinkerngrundriss im Untergeschoss, schwarz – erhaltenes Mauerwerk, grau – ergänzter vorausgesetzter Grundriss, kreuzschraffiert – festgestellte Fläche der Fußböden aus der 2. H. d. 13. Jh., Lokalisierung in der Parzelle.

Abb. 7: Brno-Stadt, Starobrněnská 8, Parzellen-Nr. 453, Steinkerngrundriss im Untergeschoss (grau), Nr. 936 – hochmittelalterliche Parzellenmauer, Nr. 997 – neuzeitliches Hoftraktgrundmauerwerk des nach dem Untergang des Kellers erbauten Hauses.

Abb. 8: Brno-Stadt, Starobrněnská 12, Parzellen-Nr. 477, Steinkerngrundriss im Untergeschoss, schwarz – erhaltenes hochmittelalterliches Mauerwerk, grau – ergänzter vorausgesetzter Grundriss, kreuzschraffiert – später entstandener spätmittelalterlicher Keller, schraffiert – barocke Umgestaltungen, Lokalisierung in der Parzelle.

Abb. 9: Brno-Stadt, Náměstí Svobody (Freiheitsplatz) Nr. 8, Parzellen-Nr. 130, schwarz – Steinkerngrundriss im Untergeschoss, schraffiert – spätere, hochmittelalterliche Umgestaltung des Hauses, kreuzschraffiert – Untergeschoss des Holzlehmhauses, Lokalisierung in der Parzelle.

Abb. 10: Brno-Stadt, Minoritenkloster, Haus I und II, Parzellen-Nr. 168/1, Grundrisse der Steinkerne, Haus I – im Untergeschoss, Haus II – im Erdgeschoss, schwarz – erhaltenes Mauerwerk, grau – Ergänzung hypothetischer Grundrisse, Lokalisierung in der Parzelle.

Abb. 11: Brno-Stadt, Mečová (Schwertg.) Nr. 2, Parzellen-Nr. 471, Haus I und II, Grundrisse der Steinkerne in Höhen der Untergeschosse nach der archäologischen Erforschung, schwarz – erhaltenes, grau – vorausgesetztes Mauerwerk, Lokalisierung in der zeitgenössischen Parzelle.

Abb. 12: Brno-Stadt, Orli (Adlerg.) Nr. 3, Parzellen-Nr. 190, Steinkern-

grundriss im Untergeschoss, schwarz – erhaltenes Mauerwerk, grau – ergänzter vorausgesetzter Grundriss, Lokalisierung in der Parzelle.

Abb. 13: Brno-Stadt, Koblížná (Krapfeng.) Nr. 4, Parzellen-Nr. 143, schwarz – erhaltenes (1 u. 2), grau – vorausgesetztes Steinkernmauerwerk, Grundmauerwerk eines späteren hochmittelalterlichen Hauses (3), schraffiert – Untergeschosse der Holzlehmhäuser, schwarzer Punkt – das Untergeschoss, von dem dendrochronologisch 1236 u. 1237 datierte hölzerne Bauteile stammen.

Abb. 14: Brno-Stadt, Koblížná 10/12, Parzellen-Nr. 147, schwarz – Steinkerngrundriss im Untergeschoss, schraffiert – neuzeitliche Zubauten, kreuzschraffiert – Barockkeller, Lokalisierung in der Parzelle.

Abb. 15: Brno-Stadt, Česká (Tschechische) G. Nr. 10, Parzellen-Nr. 559, schwarz – Steinkerngrundriss im Untergeschoss, grau – ergänzter vorausgesetzter Grundriss, kreuz- und schraffiert – spätmittelalterliche Hauserweiterungsphasen, Lokalisierung in der Parzelle.

Abb. 16: Brno-Stadt, Dominikánská (Dominikanerg.) Nrr. 5 (Parzellen-Nr. 474) und 7 (Parzellen-Nr. 475), Grundrisse der Steinkerne im Untergeschoss (schwarz), schraffiert – Untergeschoss der vor 1300 eingegangenen Holzlehmhäuser, Lokalisierung in der zeitgenössischen Parzellation.

Abb. 17: Brno-Stadt, Dominikánská 7 (Parzellen-Nr. 475), Nrr. 913, 9367, 937, 939 Untergeschoßmauerwerk, VS 001 Holzlehmuntergeschoss, Nr. 501 – Abfallgrube aus dem 16. Jh., Nr. 931 neuzeitliches Hoftraktgrundmauerwerk.

Abb. 18: Brno-Stadt, Dominikánská 11/13, Parzellen Nrr. 480, 481, schwarz – Grundrisse der Steinkerne im Untergeschoss, grau – Ergänzung vorausgesetzter Grundrisse, Lokalisierung in der gegenwärtigen Parzellation.

Abb. 19: Brno-Stadt, Dominikánské náměstí (Dominikanerplatz) Nr. 1, Parzellen-Nr. 509, Steinkerngrundriss im Untergeschoss, grau – vorausgesetztes Mauerwerk im Erdgeschoss, östlich davon die Kapelle der Jungfrau Maria und des hl. Wenzel, Strichlinie – Bauflucht bis zum Anfang d. 20. Jh., Lokalisierung in der gegenwärtigen Parzellation.

Abb. 20: Brno-Stadt, Františkánská (Franziskanerg.) Nrr. 1-3-5, Parzellen-Nr. 218, 220, Steinkerngrundriss im Untergeschoss, schwarz – abgedecktes Mauerwerk, grau – Ergänzung des vorausgesetzten Grundrisses, Strichli-

nie – Straßenflucht nach der Indikationsskizze (1825), Lokalisierung in der gegenwärtigen Parzellation.

Abb. 21: Brno-Stadt, Františkánská 9, Parzellen-Nr. 217, Steinkerngrundriss im Untergeschoss (schwarz), grau – Ergänzung des vorausgesetzten Grundrisses, schraffiert – in der Gegenwart nicht mehr vorhandenes Rest eines Backsteinhauses aus der 2. H. d. 15. Jh., Lokalisierung in der gegenwärtigen Parzellation.

Abb. 22: Brno-Stadt, Petrov (Petersberg) Nr. 4, Parzellen-Nr. 343, Steinkerngrundriss im Untergeschoss, grau – Ergänzung des vorausgesetzten Grundrisses, Lokalisierung in der Parzelle, südlich davon die Stadtmauer.

Abb. 23: Lokalisierung einzelner Bauten im Rahmen des Denkmalschutzgebietes Brünn, Rechtecke und Quadrate – Steinkerne, Pünkte – archäologisch belegene ältere Holzlehmuntergeschoßräume.

1 – Radnická (Rathausg.) Nr. 8, 2 – Zelný trh (Krautmarkt) Nr. 7, 3 – Zelný trh 9, 4 – Minoritská (Minoriteng.) Nr. 2, 5 – Starobrněnská (Altbrünner G.) Nr. 2/4, 6 – Starobrněnská 8, 7 – Starobrněnská 12, 8 – Náměstí Svobody (Freiheitsplatz) Nr. 8, 9 – Náměstí Svobody 7, 10 – Minoritenkloster Haus I, 11 – Minoritenkloster Haus II, 12 – Mečová (Schwertg.) Nr. 2 Haus I, 13 – Mečová 2 Haus II, 14 – Orli (Adlerg.) Nr. 3, 15 – Koblížná (Krapfeng.) Nr. 4 Haus I, 16 – Koblížná 4 Haus II, 17 – Koblížná Nr. 10/12, 18 – Česká 10, 19 – Dominikánská (Dominikanerg.) Nr. 5, 20 – Dominikánská 7, 21 – Dominikánská 11, 22 – Dominikánská 13, 23 – Münzmeisterkeller – Dominikánské náměstí (Dominikanerpl.) Nr. 1, 24 – Františkánská (Franziskanerg.) Nr. 1/3/5, 25 – Františkánská 9, 26 – Petrov (Petersberg) Nr. 4, 27 – Orli 6, 28 – Panská (Herreng.) Nr. 3, 29 – Náměstí Svobody 15, 30 – Veselá (Fröhlicherg.) Nr. 2, 31 – Běhounská (Rennerg.) Nr. 7, 32 – Běhounská 9, 33 – Jakubská (Jakobsg.) Nr. 6, 34 – Poštovská (Postg.) Nr. 1/3; orientierungsweise folgen Sakralbauten vom selben Zeithorizont: 35 – Kollegiatskirche der hll. Petrus und Paulus, 36 – Stadtpfarrkirche d. hl. Jakob d. Gr., 37 – Hl. Nikolauskirche, 38 – Dominikanerkloster mit der hl. Michaelskirche, 39 – Minoritenkloster mit der hl. Johanneskirche, 40 – Herburger Nonnenkloster, 41 – königliche Kapelle d. Jungfrau Maria und hl. Wenzel.

(Übersetzung J. Noll)